

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav české literatury a literární vědy

Diplomová práce

Proměny ženských hrdinek knížek lidového čtení.

Velmi utěšená a kratochvílná historie o krásné panně Mageloně a její hrdinka z hlediska kurtoazního ideálu.

Changing Images of Heroines in Popular Prose Romances.

Velmi utěšená a kratochvílná historie o krásné panně Mageloně (The Delightful and Entertaining Story of the Beautiful Young Maiden Maguelone). The Heroine of this Story from the Point of View of the Courtly Ideal.

Bc. Alena Kotšmídová

Ráda bych poděkovala své vedoucí, Mgr. Marii Škarpové, Ph. D., za ochotné zodpovídání všech dotazů, cenné rady, připomínky a doporučení a velkou trpělivost při vedení této práce a Kevinovi Greenovi za pomoc při vyhledávání francouzských textů a korekturu anglické verze abstraktu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 13. 7. 2014

Alena Kotšmídová, v. r.

Velmi utěšená a kratochvilná historie o krásné panně Mageloně, dceři krále z Neapolis, a o jednom rytíři jménem Petrovi, znamenitého hraběte z Provincí synu, vytištěná jako anonymní dílo v roce 1780 v Olomouci, patří k dílům, jimiž se literární věda dosud téměř nezabývala. Jde přitom o text s velmi dlouhou a složitou genezí: jeho historii lze sledovat od středověkého francouzského milostného románu přes německé zpracování až po českou raně novověkou knížku lidového čtení. Velká pozornost je v knížce o Mageloně – jak napovídá sám název – věnována hlavní hrdince, což je rovněž téma, jež je v oblasti výzkumu starší české literatury doposud spíše upozaděno. V předkládané diplomové práci se tedy zaměříme především na analýzu této postavy, zejména se snažíme poukázat na to, jak je její pojetí značně ovlivněno středověkou koncepcí dvorské literatury, a to navzdory skutečnosti, že dvorská epická literatura není jinak v českojazyčném písemnictví příliš bohatě doložena a nezanechala v něm žádnou výraznější tradici.

Klíčová slova: dvorská láska, dvorská literatura, Magelona, knížky lidového čtení, ženská hrdinka.

Velmi utěšená a kratochvilná historie o krásné panně Mageloně, dceři krále z Neapolis, a o jednom rytíři jménem Petrovi, znamenitého hraběte z Provincí synu (*The Delightful and Entertaining Story of the Beautiful Young Maiden Maguelone, Daughter of the King of Naples, and of a certain Knight called Peter, the Son of the Distinguished Count of Provence*) printed anonymously in Olomouc in 1780, is one of those works into which literary science has hitherto scarcely ever inquired. It is nevertheless a text with a very long and complex genesis. We can follow its development from a medieval French tale of love, via a German adaptation to an early modern Czech popular prose romance. In the story of Maguelone, close attention is paid, as the very title suggests, to the main heroine, which is also a theme which in research into older Czech literature has been hitherto rather neglected. In the present thesis, we focus therefore on the analysis of this character. In particular, we try to show how the way she is portrayed is significantly influenced by the medieval conception of courtly literature, despite the fact that courtly epic literature is not otherwise particularly well documented in literature written in Czech and left no particularly rich tradition behind it.

Key words: courtly love, courtly literature, Maguelone, popular prose romances, female character.

Obsah:

Úvod	6
1. Vznik a vývoj textu aneb Od Petra a Magelony k Mageloně a Petrovi	9
2. Dvorská literatura	11
3. Dvorská kultura a literatura na českém území	16
4. Knížky lidového čtení	21
5. Funkce dvorského elementu v <i>Mageloně</i>	29
6. <i>Velmi utěšená a kratochvilná historie o krásné panně Mageloně</i> : postava ženské hrdinky a její proměny	32
6.1 Magelona, krásná panna	32
6.1.1 Iniciativa versus aktivita	43
6.1.2 Vládnoucí princezna – zamilovaná dívka	43
6.1.3 Dobývání dobytého	44
6.2 Panna v lese opuštěná	45
6.2.1 Tři v jedné	53
6.3 Špitálnice	56
6.4 Znovu princeznou	62
Závěr	67
Seznam použité literatury	71

Úvod

V diplomové práci „Proměny ženských hrdinek knížek lidového čtení. *Velmi utěšená a kratochvilná historie o krásné panně Mageloně* a její hrdinka z hlediska dvorského ideálu“ se zabýváme, jak název napovídá, zobrazením a pojetím hlavní ženské postavy tohoto díla vydaného roku 1780 v Olomouci.

Toto téma jsme si zvolili z několika důvodů. Knižka o *Mageloně* patří spolu s dalšími (např. o *Finettě*, *Gviškvardovi a Sigismundě*, *Jenověfě* či *Meluzíně*) k textům, v nichž hlavní roli hraje ženská postava. Případá nám proto účelné zaměřit se právě na ni. Problematiku ženské hrdinky však česká literární věda zkoumá spíše v dílech moderních, zatímco starší literatura je z tohoto hlediska upozaděna. Ženskou postavou v raném novověku se zabývají J. Ratajová a L. Storchová, ve svých edicích¹ se však zaměřují na preskriptivní spisy o ženách a ženství, ženské postavě v krásné literatuře či přímo v knížkách lidového čtení se nevěnují. Do jisté míry se můžeme se zájmem o ženské hrdinky setkat také v publikacích o společenské situaci či přímo o postavení ženy v určitém období, ty však nejsou zaměřeny na literární interpretaci těchto postav.²

Doufáme, že i díky našemu pojednání o *Mageloně* se podaří k tématu ženských hrdinek ve starší české literatuře a obzvláště v knížkách lidového čtení obrátit pozornost. Právě příběh o vzájemné lásce neapolské princezny a rytíře Petra z Provence se nám zdá pro tyto účely mimořádně vhodný, neboť byl u nás oblíbený až do počátku dvacátého století, v současnosti je však téměř zapomenutý, a to i přes nedávnou edici J. Kolára³. Protože naše práce není zaměřena na jazykovou analýzu ani na knihovnědnou či typografickou problematiku, je tato edice také naším výchozím textem.

Naším cílem je ukázat, jak velmi je pojetí hrdinky ovlivněno koncepcí dvorské literatury, a to přesto, že v době vzniku zkoumaného textu musela tato koncepce být jeho vzdělavateli i čtenářům časově i kulturně velmi vzdálená a že text byl pravděpodobně čten

1 Ratajová, J., Storchová, L. (edd.): *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2008.

Ratajová, J., Storchová, L. (edd.): *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*. Praha: Scriptorium, 2010.

Ratajová, J., Storchová, L. (edd.): *Žena není příšera, ale nejmilostivější stvoření boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2009.

2 Mezi tento typ literatury patří i kniha L. Otis-Cour, *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002.

Autorka se zde dokonce několikrát explicitně zmiňuje *Magelona*, ovšem pouze jako příklad hrdinky tzv. milostného románu, jehož charakterizaci se zabývá při výkladu literárního odrazu společenského postavení žen ve středověku.

3 Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenověfa*. Praha: NLN, 2000, str. 151 – 191.

především jako zábavný.

Vlastnímu rozboru textu předcházejí teoretické kapitoly, v nichž zařazujeme dílo do širšího literárního kontextu. Protože látka příběhu o Mageloně není domácího původu, seznamujeme čtenáře nejprve s jejím zpracováním a šířením z jihofrancouzského území přes území německé až k nám.

V další kapitole se věnujeme dvorské literatuře, neboť podle našeho názoru představuje estetickou koncepci, jež převládá v celém díle. Vysvětlujeme hlavně okolnosti jejího vzniku a šíření a možnosti klasifikace.⁴

Poněvadž v naší práci analyzujeme jednu z českých adaptací *Magelony*, v následující kapitole se soustředíme na recepci a produkci nejprve německojazyčné, poté českojazyčné kurtoazní literatury na českém území. Největší badatelská pozornost věnována českojazyčné kurtoazní lyrice a diskuzi ohledně její datace a inspiračních zdrojů. Starší studie z oblasti dvorské epiky se zaměřují na dochované eposy s rytířskou tematikou a pokoušejí se o jejich žánrové zařazení vzhledem k vývoji západoevropské epiky, zatímco novější studium problematizuje otázku funkce „dvorskosti“ v těchto textech. Informace o německojazyčné kurtoazní literatuře lze čerpat spíše z literatury historicko-literárního zaměření.

Poté pojednáváme o knížkách lidového čtení, hlavně o možnostech chápání tohoto pojmu a adaptačním procesu, jímž tyto knížky procházely, protože tvoří literární prostředí, v němž fungovaly české adaptace *Magelony* včetně našeho textu. Českojazyčná literatura orientovaná na celkovou charakteristiku těchto knížek a jejich vývoj není příliš bohatá. Jako základní zdroj informací se i přes zasažení marxistickou ideologií jeví studie J. Kolára z šedesátých let minulého století⁵, jež navazuje na dřívější studium B. Václavka a F. Vodičky, nově se tématu věnuje P. Voit⁶. Lze využít také dílčí údaje ze studií zaměřujících se na konkrétní osobnosti či díla.

Pro zpracování našeho tématu jsme zvolili metodu opakovaného pozorného čtení, neboť se domníváme, že nejlépe umožňuje zachycení vývoje hrdinky a zabraňuje schematickému či zjednodušujícímu čtení. Alternativní metodou by byl komparativní přístup, neboť látka našeho textu je nadnárodní. Z pohledu komparativního přístupu by bylo možné chápat naši práci jako přípravou.

Při výkladu postupujeme, v souladu s charakterem příběhu, převážně lineárně. Jestliže

4 Přitom se můžeme opřít o aktuální českojazyčnou literaturu původní i překladovou.

5 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960.

6 Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467 – 470.

někdy od tohoto postupu upouštíme, je tomu tak proto, abychom mohli poukázat na opakované použití některého motivu či na využití podobných motivů na různých místech příběhu. Jinou možností by bylo rozebírat postupně jednotlivé rysy hrdinky a jejich proměnu, vzhledem k provázanosti hlavní ženské postavy s ostatními složkami narativu se však domníváme, že by tento postup vedl k rozdrobení celistvého obrazu hrdinky.

1. Vznik a vývoj textu aneb Od Petra a Magelony k Mageloně a Petrovi

V této práci se zabýváme pouze českou verzí *Magelony*, jež byla vytištěna v roce 1780. Jak jsme upozornili výše, nejedná se však o původní české dílo. Abychom mu tedy mohli dobře porozumět, považujeme na tomto místě za nutné vylíčit (i když jen ve stručnosti) historii zpracování látky, jež je jeho základem.⁷

Román o krásné Mageloně a Petrovi z Provence vznikl pravděpodobně na jihu území dnešní Francie, doba vzniku i podnět k jeho napsání jsou však nejisté. Je možné, že vznikl kolem roku 1264, kdy se Karel, vévoda z Anjou a hrabě z Provence, díky papeži Urbanu IV. stal králem Neapole a Sicílie. Vzhledem k tomu, že část příběhu se odehrává na ostrově Maguelone, kde biskup Arnaud nechal na počátku jedenáctého století postavit špitál a kostel, je možné, že autor znal původně ústní legendu o tomto založení, která byla rozšířena v písních trubadúrů. Skrze tradici mu rovněž mohla být známá osoba Pierra de Melgueil (ztotožňovaného některými historiky devatenáctého století s hlavní mužskou postavou příběhu) a jeho manželky Almodis, kteří věnovali své hrabství i biskupství na Maguelone v roce 1085 papeži.

Dalším možným datem vzniku románu je rok 1438, kdy René, vévoda z Anjou a hrabě z Provence, převzal vládu nad královstvím v Neapoli podle testamentu královny Jany II. V tomto případě by mohlo jít o adaptaci staršího románu z dvanáctého století, jehož rámcem byl ostrov Maguelone a hlavním tématem historické dění týkající se tohoto ostrova.⁸

Nejstarší dochovanou verzí románu je zřejmě rukopis z roku 1453. Rukopis obsahuje text *Magelony* ve francouzštině, s úplným interlineárním překladem do latiny a četnými glosami v němčině od téhož autora. Protože rukopisu chybí titul, bývá nazýván podle druhého až čtvrtého řádku úvodní kapitoly *L'Ystoire du vaillant chevalier Pierre, filz du conte de Provence, et de la Belle Maguelonne, fille du roy de Naples*.⁹

7 Vycházíme přitom ponejvíce z francouzskojazyčné literatury, neboť informace zprostředkované českojazyčnou literaturou jsou buďto jen částečné, nebo kusé. J. Kolár se zabývá pouze přenosem látky z německého prostředí do Čech (Kolár, J.: Komentář, část IV. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 299 – 300), poznámka B. Václavka ke genezi díla je stručná až reduktivní (Václavek, B.: Poznámky. In týž (ed.): *Historie utěšené a kratochvilné*. Praha: Svoboda, 1950, str. 361), totéž platí o článku J. Hrabáka, jenž se zabývá především Neumannovou adaptací *Magelony* z roku 1913 (Hrabák, J.: Neumannova povídka o Krásné Mageloně a její předloha. In *Slovo a slovesnost* 17, 1956, č. 4, str. 209 – 214).

8 Rihet-Boismery, J.-B.: *La Belle Maguelonne et Pierre de Provence. Première Partie: Origines et influences du roman*. Le Trembley: Arnaud Éditions, 1994, str. 4 – 5.
Saint-Jean, R.: *Maguelone. Ancienne cathédrale Saint-Pierre*. 2. vydání. Palavas-lès-Flots: Association „Les Compagnons de Maguelone“, 2007, str. 6.

9 Colliot, R.: Remarques préliminaires à la présente édition. In táž (ed.): *L'Ystoire du vaillant chevalier Pierre, filz du conte de Provence, et de la belle Maguelonne, fille du roy de Naples*. Aix-en-Provence: Université de Provence, Édition CUER MA, 1977, str. VIII – X.

Jinou, delší (a možná i starší) verzí románu je však text s názvem *Le livre de Maguelonne* (s komentářem „C'est le roman connu sous le nom de Pierre de Provence et de la belle Maguelonne“¹⁰), jenž je součástí rukopisu napsaného mezi lety 1451 – 1468.¹¹

Rukopis z roku 1453 posloužil jako předloha Veitu Warbeckovi, německému měšťanskému literátovi, jenž věnoval překlad Magelony kurfiřtovi Johannu Friedrichovi Saskému u příležitosti jeho svatby se Sibylle de Clèves v červnu 1527. V roce 1535, již po Warbeckově smrti, nechal tento text vytisknout Georg Burkhardt Spalatin, Warbeckův přítel a kaplan Johanna Friedricha. V tomto tisku je poprvé změněno pořadí jmen hlavních postav v názvu. Místo Petra a Magelony se objevuje Magelona a Petr.¹²

Warbeckův text byl základní předlohou pro česká zpracování látky. Nejstarší českou verzí příběhu o Mageloně byl snad tisk z roku 1565, jenž se však nedochoval. Dalších 23 vydání je doloženo z osmnáctého a devatenáctého století, z toho deset z období mezi lety 1774 – 1879. Mezi těmito tisky lze rozlišit dva druhy textů – starší, jenž je bližší německým předlohám, a mladší, jenž je ze starší verze zřejmě odvozený. Obě varianty se tiskly souběžně. Text vytištěný v Olomouci roku 1780 je nejstarším úplně dochovaným exemplářem starší verze textu.¹³

Adaptaci *Magelony*, jež zachovává děj příběhu, ale upravuje tok vyprávění s ohledem na moderního čtenáře (odstranění kapitol, dlouhých a statických přímých řečí a tím i rozvláčnosti) vydal S. K. Neumann v roce 1913 ve *Večerech*, brněnské příloze *Lidových novin*, pod názvem *Krásná Magelona* a s podtitulem Povídka velmi stará, ale k potěšení milujících panen a jinochů znova sepsaná a mnoha krásnými naučeními opatřená S. K. Neumannem, spisovatelem osvědčeným.¹⁴

10 „Toto je román známý pod jménem Pierre de Provence et de la belle Maguelonne.“ Překlad A. K.

11 Roudaut, F.: Bibliographie. In týž (ed.): *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*. Paříž: Éditions classiques Garnier, 2009, str. 254.

Kosta-Théfaine, J. F.: Introduction. In týž (ed.): *L'Ystoire du vaillant chevalier Pierre de Provence et de la belle Maguelonne. Ms de Cobourg*. (Clermont-Ferand): Éditions Paleo, 2010, str. 5.

12 Roudaut, F.: Introduction. In týž (ed.): *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*. Paříž: Éditions classiques Garnier, 2009, str. 17 - 18.

13 Kolár, J.: Komentář, část IV. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 300.

14 Hrabák, J.: Neumannova povídka o Krásné Mageloně a její předloha. In *Slovo a slovesnost* sv. 17, 1956, č. 4, str. 209.

2. Dvorská literatura

Jak ukážeme dále, dominantním estetickým principem, jenž modeluje celý příběh, a tedy i hlavní ženskou postavu, je koncept tzv. dvornosti (kurtoazie). Dvorská literatura se začala rozvíjet na počátku dvanáctého století na jihu území dnešní Francie na širším pozadí nové šlechtické kultury, jejíž hlavní myšlenkou byla právě kurtoazie neboli dvornost, ideální chování zahrnující uhlazené a vybrané způsoby, eleganci, ale i smysl pro rytířskou čest. Literatura představovala jeden ze způsobů jak dát najevo svou příslušnost k této kultuře.¹⁵ Ústředním pojmem v rámci kurtoazie, a tedy i dvorské literatury je tzv. amour courtois, dvorská láska. Principem této lásky je milostná služba ženě, jež je cílem i ideálem tohoto konceptu. Milovník ženu uctívá, plní její rozkazy, a přitom dochází k proměně původně fyzického charakteru lásky. Spolu s tím, jak cit postupuje „do oblasti vůle a srdce“, přichází také mravní zdokonalení milovníka.¹⁶

Koncept dvorské lásky však není jednotný. Zušlechťující cit může zůstat platonický, ale může dojít i k naplnění. Láska může mít charakter cizoložný i manželský, popřípadě se může rozvinout mezi lidmi, kteří se vzít teprve chtějí. Jednotlivé podoby se liší v rámci krajů, žánrů i jednotlivých autorů.¹⁷ Velké rozdíly můžeme naleznout i v rámci díla jednoho autora. Už Vilém z Poitiers, první známý trubadúr, psal na jedné straně díla propagující kurtoazní ideál, na druhé straně je autorem básní smyslnějších, oslavujících čistou sexualitu a ideálu dvorské lásky dost vzdálených.¹⁸

Z okcitánského jihu se okolo poloviny dvanáctého století rozšířila kurtoazní literatura na sever, odtud byla také díky Eleonoře Akvitánské a jejím dcerám přenesena do Británie, Německa a dalších evropských zemí.¹⁹ Pro českou literaturu je pak zřejmě důležitý právě vývoj tohoto konceptu v Německu. V německém prostředí se ujala jak epická forma dvorské literatury (dvorský epos), tak forma lyrická (minnesang). Co se týče dvorského eposu, zpočátku byla patrně oblíbená díla s antickou tematikou, později příběhy artušovské a také příběhy vycházející z francouzských chansons de geste. Za nejvýznamnější díla je považován *Parzival* Wolframa von Eschenbach a *Tristan* Gotfrieda von Strassburg.²⁰ Vývoj minnesangu

15 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 128.

Stanovská, S., Kern, M.: Úvodem. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 9.

16 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 32.

17 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 132.

18 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 29.

19 Flori, J.: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Překlad D. Kovářová. Praha: Vyšehrad, 2008, str. 205.

20 Bok, V.: Podmínky rozvoje německé literatury na dvoře Přemyslovců ve 13. století. In Bok, V., Pokorný, J. (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*.

v Německu lze podle S. Stanovské a M. Kerna rozdělit do třech fází. První je fáze raná, ještě neovlivněná vysokým stylem a koncepcí utrpení lásky přinášející zdokonalení. Další je fáze vysokého stylu, jež vrcholí dílem Walthera von der Vogelweide, poslední fázi představuje pozdní minnesang, pěstovaný zhruba od roku 1220 až do počátku čtrnáctého století. V průběhu čtrnáctého století produkce stále pokračuje, mezi autory a recipienty však kromě šlechty začíná pronikat i měšťanstvo. Na přelomu čtrnáctého a patnáctého století se objevuje pozdně středověká lyrika, jež v tradici minnesangu pokračuje, ale obsahově i formálně je jednodušší. Přebírá jednotlivé obrazy a motivy, které k sobě skládá, avšak většinou z dnešního hlediska nelogicky. Často je též směřován vysoký styl a koncepce vznešené povznášející lásky

s modely nízké lásky, např. mezi děvečkou a pacholkem, jež jsou ovlivněny paralelní větví minnesangu, pro níž je typické zobrazování stylizovaného prostředí světa sedláků a vesničanů, drastická erotika, motivy travestie a frašky, jež se rozvíjí od počátku třináctého století a přetrvává až do šestnáctého století.²¹

S odborným zájmem o dvorskou literaturu a pojem dvorské lásky se můžeme setkat od devatenáctého století. Jako jeden z prvních se touto problematikou zabýval Stendhal, jenž studoval tzv. soudy lásky na základě Capellanova traktátu *De amore* a vybraných arabských literárních děl. První vědecké užití termínu „dvorská láska“ je však přičítáno Gastonu Parisovi v díle *Etudes sur les romans de la table ronde: Lancelot du Lac*.²²

Ačkoli jsme výše uvedli, že koncept dvorské lásky má mnoho odlišných podob, většina badatelů se snaží alespoň o rámcovou klasifikaci, a to podle několika kritérií. Jako základní se jeví kritérium **druhové**: v trubadúrské poezii se často objevuje služba dámě bez nároku na odměnu, častější je rovněž zobrazení jednostranné lásky poníženého ctitele vůči milované dámě, zatímco v románech se spíše může jednat o lásku vzájemnou a naplněnou.²³ K tomuto kritériu se může přidat kritérium **geografické** (jihofrancouzská poezie je smyslnější, v severofrancouzské poezii je dáma téměř nepřítomna, dvorská láska spočívá především v ovládnutí vášně a náboženství lásky; pro jih Francie je typická milostná píseň, pro sever román²⁴) či **chronologické**: na počátku dvanáctého století panuje v koncepci dvorské lásky platonizující pojetí, jež je spojeno s trubadúrskou poezií a jež zobrazuje lásku muže

Praha: Aula, 1998, str. 15.

21 Stanovská, S., Kern, M.: Úvodem. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 10 – 12.

22 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 10.

23 Tamtéž, str. 26 – 27.

24 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130.

k nedostupné vdané ženě. Tento cit je pro muže pozdvihující, působí pozitivně na jeho morální zdokonalení. Na tuto koncepci navazuje model tristanovský, jež je naproti tomu spojen s dvorským románem. Zobrazuje lásku muže k ženě vdané, ale dostupné. Má rozvratný charakter, protože staví hrdiny před neřešitelné morální dilema. Polemickou reakcí na tuto koncepci je román Chrétiena de Troyes *Cligès*, jenž oslavuje manželskou lásku a jehož hrdina je antitristanem, a dále román *Putování za svatým Grálem*, v němž se kurtoazní ideál lásky proměňuje v ideál Milosti a v němž je kurtoazní ideál kritizován jako falešná hodnota.²⁵

Jestliže se jeví jako nemožné sestavit vyčerpávající a obecně platnou klasifikaci, která by postihla model dvorské lásky jako celek, s obtížemi se můžeme setkat i při pokusu o vymezení jednoho z literárních žánrů, v němž se manifestuje. L. Otis-Cour se ve své knize o partnerských vztazích ve středověku²⁶ zabývá mimo jiné tím, jak se tyto vztahy odrážejí v dobové literatuře. Přitom pojednává také o tzv. milostném románu.²⁷ Při výkladu zaměřuje pozornost na ženské hrdinky těchto románů, mezi něž řadí také Magelonu. Z textu Otis-Cour ovšem není zcela jasné, zda milostné romány považuje za subžánr kurtoazního románu, nebo za zcela samostatný žánr. Jako příklady děl spadající pod toto označení uvádí *Floria a*

25 Pelán, J.: Dvojitá podoba kurtoazní lásky. In též: *Kapitoly z francouzské, italské a české literatury*. Praha: Karolinum, 2007, str. 324 – 327.

Pelánovu klasifikaci považujeme za značně reduktivní a příliš polarizovanou. Autor přehlíží další žánry trubadúrské poezie (např. albu), přestože se o nich zmiňuje. To mu umožňuje charakterizovat cizoložnou lásku nenaplněnou jako vždy povznášející a naproti tomu cizoložnou lásku naplněnou jako vždy rozkladnou. Vyvstávají však i další otázky, které zde můžeme pouze naznačit:

1. Musíme chápat Chrétienův román *Cligès* jako antitristanovský?
2. Vylučuje morální dilema tristanovských hrdinů zda milovat vyvolenou ženu, nebo zradit svého pána mravní zdokonalení plynoucí z nakonec naplněné lásky k této ženě?
3. Je nutné vidět romány Chrétiena de Troyes jako polemiku s oslavou cizoložné lásky, nebo je můžeme považovat za svébytné autorské pojetí kurtoazní lásky, jež stojí vedle pojetí jiných?

V odpovědi se opíráme o názory J. Floriho, jenž si v Chrétienových románech rovněž povšiml přechodu od lásky cizoložné k lásce manželské až k lásce mystické, nadpřemírné. Na rozdíl od Pelána však tento přechod nechápe tak vyhraněně. Vidí ho spíše jako postupné vymezování vlastního pohledu autora na problematiku lásky a manželství a roli lásky v životě rytíře (Flori, J.: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Překlad D. Kovářová. Praha: Vyšehrad, 2008, str. 206).

Román *Cligès* nechápe Flori důsledně antitristanovsky. Podle něj zde Chrétien s tématem cizoložné lásky nepolemizuje, ale spíše se mu snaží vyhnout tak, že využívá motivu kouzelného nápoje, díky kterému se Feniciin manžel domnívá, že s ní prožívá vášnivé noci, zatímco ona se doopravdy dává pouze Cligésovi. V románu *Rytíř s károu*, jehož hlavní postavu, Lancelota, uvádí Pelán jako druhého typického hrdinu tristanovské koncepce kurtoazní lásky, Flori nijak nezdůrazňuje cizoložný charakter lásky mezi Lancelotem a Guinevrou, ale spíše fakt, že Lancelot díky mnoha zkouškám, kterým ho Guinevra podrobí, aby poznala sílu jeho lásky, překoná sám sebe (Tamtéž, str. 207 – 208).

Flori je především historik a dívá se na díla s dvorskou tematikou jako na jeden z možných pramenů poznání života středověkého rytířstva, jeho interpretace nás však přesto utvrzuje v přesvědčení, že v Pelánově klasifikaci je rozdíl cizoložná láska nenaplněná – cizoložná láska naplněná (a princip cizoložné lásky vůbec) přeceňován a že pro morálně pozdvihující působení lásky je důležitější spíše to, zda je opravdová. Velmi podobně chápe rozdíl mezi naplněnou a nenaplněnou a cizoložnou a necizoložnou láskou také Svobodová (Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 27 – 29).

26 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002.

27 Tamtéž, str. 128 – 134.

Biancelfloru či *Aucassina a Nicolettu*. Základní schéma příběhu – mladík potká dívku, vzájemně se do sebe zamilují, dojde k odloučení, mladík získá dívku zpět – je velmi podobné Petrůvě vymezení schématu příběhu dvorského rytířského eposu, tj. služba ženě – milostný vztah z této služby plynoucí – slib – jeho porušení – trest spojený s odloučením – znovuzískání přízně ženy, případně jejího otce.²⁸ Obě postavy jsou vždy urozené (ačkoli mužská postava většinou méně). Láska milenců je utajována před nepřejícníky (většinou rodiči). Partner bývá vyzdvihován na úroveň Boha. Autorka dokonce užívá termínu „fin amor“, když mluví o spojení lidské a božské lásky.²⁹ To vše by ukazovalo, že autorka milostné romány řadí pod román kurtoazní. Na druhou stranu tvrdí, že co se týče nadřazenosti ženy a s ní spojené aktivity, nejde o „pokračování starého dvorského tématu, [...] jsou chápány spíše jako protiváha namířená proti **některým tehdejším představám o dominantní úloze muže v křesťanském manželství**. [...] Nadřazené společenské postavení a čínorodá povaha hrdinky tedy nejsou posvěcením „dvorské“ morální nadřazenosti ženy, ale spíše lékem na **jisté lidové a křesťanské představy o manželství, v němž vládne muž**.“³⁰ To vše však autorka tvrdí, jako by to byla dogmatická pravda, aniž by vysvětlila, o čí představy o manželství jde a jakou měly účinnost v praxi, ani neodkazuje na zdroj, z něž informace čerpala (ačkoli jinde navzdory populárnímu charakteru knihy odkazy používá). Navíc se domníváme, že autorka směřuje hledisko literární a sociálně antropologické, přičemž argumentuje druhým proti prvnímu, ačkoli podle našeho názoru spíše každé ukazuje věc z jiného pohledu (to, co můžeme z pohledu sociálně antropologického chápat jako vytváření protiváhy k panujícím názorům, se může v literatuře projevat právě jako nadřazenost ženy nad mužem v duchu dvorské kultury) a obě hlediska se dokonce mohou doplňovat. Právě proto, že díla s dvorskou tematikou nezachycují skutečnost,³¹ jsou mimořádně vhodná k tomu, aby vyjádřila protiváhu k některým dobovým názorům. Na idealizaci v milostných románech přitom poukazuje autorka sama, když říká, že „představovaly splněné přání mladých mužů a žen“³². Celkově se tedy domníváme, že milostné romány jsou spíše subžánrem kurtoazního románu než žánrem samostatným.

28 Petrů, E.: *Rytířský epos a jeho proměny*. In Petrů, E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majice*. Praha: Odeon, 1989, str. 20.

29 O tomto termínu viz též u Régnier-Bohler, D.: *Dvorská láska*. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 128 – 133.

30 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130. Zdůraznila A. K.

31 Régnier-Bohler, D.: *Dvorská láska*. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130.

32 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130.

Obdobně problematická jako otázka klasifikace se zdá otázka původu dvorské lásky. Nejčastěji zmiňované bývají teorie o hispánsko–arabském původu (shody v používání rýmu, stejné motivy – popisy jarní přírody, pseudonym dámy či její oslovení v mužském rodě, stejné postavy – klevetník, prostředník milenců, hlídač dámy, podobná koncepce lásky – neukojitelnost touhy, nutnost podřídit se dámě, jež je objektem uctívání, patologické projevy lásky) či feudálně–sociologická teorie (mimomanželská povaha lásky jako protipól dohodnutých sňatků, podřízené postavení muže vůči dámě jako analogie vztahu mezi vazalem a pánem, nižší postavení trubadúrů jako vysvětlení názoru že urozenost je ctnost, již nelze získat původem či majetkem, ale dvorským chováním a službou dámě). Velký vliv bývá připisován také latinské poezii pěstované na jednotlivých západoevropských územích a latinské poezii antické, především Ovidiově, jež byla vyučována ve školách (zvláště J. Lehár vyzdvihuje roli antické inspirace při vzniku dvorského románu³³). Opatrněji se uvažuje o možném působení katarského hnutí či mariánského kultu. Za překonané jsou považovány teorie, jež pojí dvorskou literaturu s lidovými oslavami jara či matriarchální teorie.³⁴

33 Lehár, J.: *Nejstarší česká epika*. Praha: Vyšehrad, 1983, str. 77 – 80.

34 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 131.

Stanovská, S., Kern, M.: Úvodem. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 9.

Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 19 – 22.

3. Dvorská kultura a literatura na českém území

Jak jsme uvedli výše, dvorská kultura a literatura se šířila z Francie do Německa a právě odtud se za vlády posledních Přemyslovců dostala k nám. Podle V. Boka k tomu přispěl úspěšný politický a ekonomický vývoj českých zemí. Ten podnítl vznik silné šlechtické vrstvy, jejíž významnější rody se chtěly podílet na rozhodování o politických otázkách země. Králové i šlechta se díky politickým a příbuzenským stykům s okolními i vzdálenějšími evropskými zeměmi postupně osvojili některé prvky životního stylu evropského rytířstva, od třicátých let třináctého století přebrali životní styl evropské šlechty zcela. Koncem první třetiny třináctého století se také začaly pořádat rytířské turnaje. Znalosti o nich a kultuře s nimi spojené šířil např. Ulrich von Liechtenstein, štyrský politik a básník, při dvou turnajových jízdách na rakousko-moravském pomezí.³⁵

K dvorskému životnímu stylu patřil také zájem o literaturu, jejíž přednes neměl jen funkci zábavnou, ale také pomáhal zvýšit prestiž panovnického dvora. Tradice živé interpretace literatury se zřejmě šířila jednak z německého území do Prahy, a to díky královským politickým a příbuzenským stykům, jednak z rakouského území na Moravu jako důsledek vzájemných šlechtických kontaktů.

Německé básnictví se s jistotou na přemyslovském dvoře pěstovalo právě od třicátých let třináctého století do počátku století čtrnáctého. Protože středohornoněmecká literatura měla v té době za sebou již dlouhý vývoj, jenž vyvrcholil takzvanou štaufskou klasikou v letech 1180 – 1230, zahrnovala díla nejrůznějších literárních žánrů, lyrická (především milostná lyrika – Heinrich von Morungen, Reinmar von Hagenau, Walther von der Vogelweide) i epická. Z epických žánrů se nejvíce rozvíjel dvorský epos (dvorský román), jehož vývoj jsme nastínili v předcházející kapitole, a hrdinský epos, mezi jehož nejstarší tituly patří *Píseň o Niebelunzích* (před r. 1204), *Gudrun* (pol. 13. stol.) a mnohá díla s hlavní postavou Dietricha von Bern (Jetřicha Berúnského).³⁶

Z německé lyriky byly na českém území zpívány především skladby s obecným morálním, náboženským či milostným tématem, jež vznikly na německém území a k Čechám neměly žádnou vazbu. Skladby, které se vztahovaly k našemu území či jeho politické situaci, byly spíše vzácné.³⁷ Na přelomu třináctého a čtrnáctého století se dvorské lyrice aktivně věnoval Václav II. Z jeho tvorby se dochovaly tři básně, v nichž se projevuje vliv Václavova

35 Bok, V.: Podmínky rozvoje německé literatury na dvoře Přemyslovců ve 13. století. In Bok, V., Pokorný, J. (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*. Praha: Aula, 1998, str. 9 – 11.

36 Tamtéž, str. 13 – 15.

37 Tamtéž, str. 17.

oblíbeného básníka Heinricha von Meissen, jinak zvaného Frauenlob.³⁸

Epika se na českém území prosadila zřejmě až později, neboť jí zprvu chybělo obecenstvo, jež by bylo schopné a ochotné sledovat delší dílo. Je možné, že na pražském královském dvoře byla přednášena některá úspěšná německá díla (např. *Parzival*) či jejich vybrané části, o recepci epických skladeb v třicátých až šedesátých letech třináctého století existuje velmi málo informací.

Produkce nových epických skladeb v německém jazyce souvisí s vládou Přemysla Otakara II., pro nějž byla dle Boka literatura jedním z prostředků jak zvýšit svoji slávu a odůvodnit mocenské nároky.³⁹ Za Otakarovy vlády působili na českém královském dvoře dva básníci: Ulrich von dem Türlin a Ulrich von Etzenbach.

Ulrich von dem Türlin je autorem eposu, jenž je předhistorií eposu *Willehalm* Wolframa von Eschenbach. Pochází pravděpodobně z první poloviny šedesátých let třináctého století a autor v něm mimo jiné vychvaluje vliv dvorské lásky a ženy na zušlechtění rytíře.⁴⁰

Ulrich von Etzenbach vytvořil na přemyslovském dvoře eposy hned dva. Počátkem sedmdesátých let začal pracovat na německé verzi *Alexandreidy*, v níž je zdůrazněno Alexandrovo dvorné chování vůči ženám. V první polovině devadesátých let sepsal dvorský román s rysy legendy *Wilhelm von Wenden*. Je také možné, že je autorem jedné z verzí eposu o vévodovi Arnoštovi.⁴¹

Se zcela jinou situací se setkáváme v oblasti českojazyčné kurtoazní literatury. Okolo roku 1300 vznikají na našem území dvě velká česky psaná díla, *Dalimilova kronika* a *Alexandreida*. První z nich se však ke dvorské kultuře a kurtoaznímu rytířskému ideálu staví spíše odmítavě, druhé ji přechází prakticky bez povšimnutí. J. Lehár se domnívá, že odmítavý postoj autora *Dalimilovy kroniky* je způsoben jeho staromilectvím, nepochopením nové kurtoazní kultury a obavami z hospodářsko-politického vývoje (cizí životní styl podporuje moc německého měšťanstva).⁴² Naproti tomu fakt, že se dvorská koncepce nevyskytuje v české *Alexandreidě*, Lehár nevysvětluje odporem k nové kultuře, ale tím, že autor příliš

38 Lehár, J. a kol.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 2008, str. 42.

39 Bok, V.: Podmínky rozvoje německé literatury na dvoře Přemyslovců ve 13. století. In Bok, V., Pokorný, J. (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*. Praha: Aula, 1998, str. 17.

Týž: Středohornoněmecká epika na dvoře posledních Přemyslovců. In Bok, V., Pokorný, J. (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*. Praha: Aula, 1998, str. 71.

40 Tamtéž, str. 71 a 74.

41 Tamtéž, str. 75 – 79.

42 Lehár, J.: *Nejstarší česká epika*. Praha: Vyšehrad, 1983, str. 38.

neaktualizoval svou hlavní předlohu, latinskou *Alexandreidu* Gualtera Castellionského.⁴³

S prvními českojazyčnými lyrickými díly se podle Lehára setkáváme až v období vlády Lucemburků. V. Černý se pokusil spojit počátky kurtoazní lyriky v českém jazyce se starším stadiem trubadúrské poezie, která byla na naše území zprostředkována raným minnesangem. Ve čtrnáctém století byla zase česká lyrická tvorba podle Černého přímo ovlivněna italským stilnovismem (dokladem by měla být *Závišova píseň*).⁴⁴

Lehár se však domnívá se, že raný minnesang na české území vůbec nepronikl a rovněž odmítá vliv stilnovismu v *Závišově* písni. Považuje za prokázané, že její předlohou je jeden z textů Heinricha Frauenloba. Celkově se domnívá, že v jednotlivých dvorských motivech vyskytujících se v milostné lyrice čtrnáctého století vidí Černý soudržné tematické celky a vývojovou konsekventnost, jež se v ní ve skutečnosti nenalézají.⁴⁵

Původ staročeské milostné lyriky vidí Lehár v pozdním minnesangu. Zmiňuje také teorii P. Trosta, jenž si povšiml, že většina staročeských milostných textů se podobá německým textům z přelomu čtrnáctého a patnáctého století, v nichž minnesang přechází k lidové písni. Lehár tyto analogie uznává, domnívá se však, že nejde o projev vývojové a časové souvztažnosti s těmito německými texty.⁴⁶ Vysvětluje vzájemnou podobnost jako typický průvodní jev přejímání kulturních hodnot na umělecké periferii. Proces tohoto přejímání pak rozděluje do tří etap. První z nich představuje pouhé napodobování vzoru (*Ach, toť těžkú žalost mám*). Ve druhém stadiu dochází k formálnímu i obsahovému zjednodušení lyriky a pronikání nových prvků (*Dřevo se listem odievá*). Ve třetí fázi dochází k osvojení cizího vlivu (*Ach, toť jsem smutný a pracný, Slóvce M, Závišova píseň*). Tyto etapy vyčleňuje Lehár pouze hypoteticky a nepředstavují podle něj chronologický vývoj jednotlivých dochovaných děl, ale chronologii vývojových typů, které se mohou časově křížit.⁴⁷

Poslední práce v oblasti nejstarší milostné lyriky však Lehárovy závěry poněkud znejistňují. S. Stanovská a M. Kern ve své edici nejstarší milostné lyriky⁴⁸ sice nepřipouštějí vliv raného minnesangu, inspiraci klasickým minnesangem však již ano. Mluví rovněž o přímém vlivu lyriky románských zemí, který podle nich dokládá oslovování ženy v mužském rodě, jež nemá v německé oblasti obdobu (*Jižť veselé vzdávám, Předobře rozumiem tomu,*

43 Tamtéž, str. 87 – 90.

44 Lehár, J.: Kurtoazní lyrika. In týž: *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1990, str. 81 – 86.

45 Tamtéž.

46 Tamtéž, str. 87.

47 Tamtéž, str. 97.

48 Stanovská, S., Kern, M. (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

Cancio de Amore či *De amore mundi cancio de coloribus*⁴⁹), v některých skladbách typu „milostný nářek“ či „naučení o lásce“ spatřují vliv stilnovismu (opět písně *Jižť veselé vzdávám*, *Předobře rozumiem tomu*, *Cancio de Amore* či *De amore mundi cancio de coloribus*).⁵⁰ Většinu dochovaných textů ovšem spojují s německým milostným básnictvím přelomu čtrnáctého a patnáctého století, charakterizují je jako přechodné typy mezi „Minnelied“ a mladší „Liebeslied“. Ačkoli tedy uvádějí, že Lehár se opírá o stanoviska P. Trosta, která však dle autorů dostatečně nezohledňují bohatost staročeské lyriky⁵¹, zdá se nám, že se jeho výkladu přibližují více než Lehár.

Ani v oblasti dvorského eposu nejsou názory jednotné. E. Petru vidí v českých zpracováních skladeb *Vévoda Arnošt*, *Jetřich Berúnský* a *Tandariáš a Floribella* postupný vývoj od hrdinského eposu k eposu dvorskému, analogický vývoji evropskému.⁵² Lehár popírá, že česká literatura by prostě kopírovala vývoj literatury západoevropské. Veršované romány, jež zmiňuje Petru, řadí pod román dvorský, zobrazující rytířsko–kurtoazní ideál, hovoří však o odvozenosti a básnické inferioritě českých verzí.⁵³

Nověji se problematikou zpracování českých verzí středohornoněmeckých eposů (*Tristram*, *Vévoda Arnošt*, *Tandariáš a Floribella*, *Jetřich Berúnský*) ve čtrnáctém století zabývá J. Hon. Poukazuje na problematickou otázku, jež se týká toho, „jak se v českém prostředí rekontextualizuje zakotvení německých předloh v dvorské kultuře, popřípadě v tradici hrdinské epiky, a jestli se společně se vstupem této látky do českého prostředí dá sledovat i přenesení zejména právě dvorské kultury do jazykově českého kontextu“⁵⁴. Dochází k názoru, že sám fakt, že látka příběhů čerpá z dvorského prostředí, neznamena, že dochází také k importu dvorské kultury na české území. V rytířském a dvorském prostředí spatřuje zdroj fantastična, jež je jedním z prvků zábavnosti těchto příběhů, kulisu jiného světa, který udivuje recipienta svou cizostí. Literární tradici, k níž se tento svět vztahuje, považuje pro českého vzdělavatele za nedostupnou a/nebo nezprostředkovatelnou a/nebo neaktuální.⁵⁵

Jestliže fantastičnost dvorského prostředí je jedním z prvků zábavnosti, již Hon

49 Viz Stanovská, S., Kern, M.: Komentář k písním. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 112 – 115 a 121 – 128.

50 Stanovská, S., Kern, M.: Úvodem. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 14.

51 Tamtéž, str. 19.

52 Petru, E.: Rytířský epos a jeho proměny. In Petru E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majíce*. Praha: Odeon, 1989, str. 18 – 19.

53 Lehár, J.: *Nejstarší česká epika*. Praha: Vyšehrad, 1983, str. 37.

54 Hon, J.: *Jetřich Berúnský*: „Dramatizace“ středohornoněmeckého *Laurina*. In Hanzová, B. (ed.): *Pokušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR, v. v. i., a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, str. 31.

55 Tamtéž, str. 45.

považuje za první ze dvou nejdůležitějších funkcí těchto příběhů (druhou je mravní poselství), její základ spatřuje v tzv. „dramatizaci“. Na příkladu eposu *Jetřich Berúnský* a jeho německé předlohy ukazuje, že dramatizace se vyskytuje na třech rovinách textu:

- 1) na rovině ztvárnění jednotlivých scén, kde se projevuje zvýrazněnou dialogičností, vyzdvižením expresivního či emocionálního potenciálu daného předlohou a scénickým ztvárněním situace;
- 2) v plánu celého příběhu se objevuje v anticipacích, jež svádí dohromady motivy děje řazené v předloze epicko-lineárně, a v prolínání perspektivy vypravěče a postav;
- 3) na rovině textově pragmatické se projevuje zdůrazněním dialogu mezi vypravěčem a recipientem.⁵⁶

Vrátíme-li se zpět k tématu vývoje kurtoazní literatury na českém území, musíme konstatovat, že patnácté století již mnoho nového nepřineslo. Lehár se domnívá, že na katolických dvorech mohla být dvorská lyrika pěstována ještě i v husitské době, nadále se však už nevyvíjela, ale spíše přežívala.⁵⁷ Stejně tak se v patnáctém století setkáváme s opisy některých eposů (*Vévoda Arnošt, Tandariáš a Floribella, Jetřich Berúnský*) i s prozaickými díly s rytířskou tematikou (*Apollonius Tyrský, Valter a Grizelda, Brizelda*)⁵⁸, avšak přistoupíme-li na Honův výklad, není případná „dvorskost“ v těchto dílech interpretačním rámcem, skrze nějž byla díla čtena.⁵⁹ Na to, že měla především funkci zábavnou, upozorňuje ostatně i Petřů.⁶⁰

56 Tamtéž, str. 44.

57 Lehár, J.: Kurtoazní lyrika. In týž: *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1983, str. 98.

58 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960, str. 12.

Petřů, E.: Rytířský epos a jeho proměny. In Petřů E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majíce*. Praha: Odeon, 1989, str. 20.

59 Hon, J.: *Jetřich Berúnský: „Dramatizace“ středohornoněmeckého Laurina*. In Hanzová, B. (ed.): *Pokušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR, v. v. i., a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, str. 45.

60 Petřů, E.: Rytířský epos a jeho proměny. In Petřů E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majíce*. Praha: Odeon, 1989, str. 20.

4. Knížky lidového čtení

S první českou adaptací *Magelony* se setkáváme teprve v roce 1565, kdy již dvorská literatura není pěstována ani v západní Evropě, ani na našem území. *Magelona* se tedy stává součástí repertoáru tzv. knížek lidového čtení.

Termínu knížky lidového čtení se užívá k souhrnnému označení literatury směřující k zábavě, výchově a poučení nejširších čtenářských vrstev ve městě a na venkově. Poprvé ho v roce 1807 použil sběratel Johann Josef von Göres ve své knize *Die teutschen Volksbücher*⁶¹, v českém prostředí Jan Máchal v práci *O některých knížkách lidového čtení*, uveřejněné v Národopisném sborníku československém v roce 1898⁶².

Rozsah pojmu knížky lidového čtení můžeme chápat dvěma způsoby: v širším smyslu jde o veškeré drobné tisky, jejichž obsah i forma byly uzpůsobeny míře vzdělanosti a koupěschopnosti lidového recipienta. Jejich hlavními rysy jsou typografická jednoduchost a dostupná pořizovací cena. Žánrově jsou velmi pestré, vyskytují se mezi nimi bajky, rozmlouvání (dialogy), hádanky, kalendáře, kramářské písně, kuchařky, planetáře, pranostiky, prorocství, snáře a čistě zábavná četba.⁶³

V užším slova smyslu se zmiňovaného termínu používá pro literaturu vydávanou v patnáctém až devatenáctém století a označovanou často termíny „historie“ nebo „kroniky“. Látky těchto knížek byly nadnárodní, čerpaly ze starověké tradice (*Alexandr Veliký*, *Apollonius Tyrský*, *Griselda*, *Kronika trojanská*), evropské rytířské epiky dvanáctého až patnáctého století (*Meluzína*, *Magelona*, *Štilfríd a Bruncvík*, *Tristan a Izolda*), starověkého a středověkého apokryfu (*Adam a Eva*, *Josef Egyptský*, *Tobiáš*, *Zuzana*) či Voraginova svodu legend (*sv. Alexius*, *Dorota*, *Šebestián*), po Evropě se šířily v opisech pořizovaných původně pro úzký okruh vzdělaného urozeného publika a byly tradovány v podáních ústní slovesnosti. Od druhé poloviny patnáctého století procházejí adaptačním procesem, nově jsou rozšiřovány knihtiskem a jejich čtenáři se stává nově vznikající měšťanská třída. Mezi dnes známými adaptátory jsou uvedeni Aeneas Sylvius Piccolomini (*Eurialus a Lukrécie*), Jean d'Arras (*Meluzína*), Franciscus Florius (*Camillus a Emilia*), Martin von Cochem (*Jenovefa*) či Veit Warbeck (*Magelona*).⁶⁴

61 Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467.

62 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960, str. 3.

63 Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 469.

64 Tamtéž, str. 467.

V posledním případě je jako adaptátor uveden Pierre de Provence. Na základě informací z jiných zdrojů

V následujícím textu se věnujeme tomu, jak adaptační proces probíhal na českém území. Protože jde o proces složitý a dlouhodobý, nelze o něm pojednat jako o jednolitém celku, ale je potřebné vydělit v rámci něj několik období. Časovým úsekem od druhé poloviny patnáctého století do poloviny osmnáctého století se ve studii *Česká zábavná próza 16. století a takzvané knížky lidového čtení* zabývá J. Kolár⁶⁵.

Autor vyděluje v tomto stadiu vývoje knížek lidového čtení dvě etapy: předbělohorskou, zahrnující dlouhé období mezi porážkou husitství a bitvou na Bílé hoře, a pobělohorskou, trvající od třicátých let sedmnáctého století až do poloviny osmnáctého století.

V předbělohorské době je hlavní složkou čtenářstva měšťanstvo. Rozvíjí se hlavně nauková literatura, zatímco zábavná četba stojí spíše na okraji literární produkce. Některá díla z jejího repertoáru si však udržela přízeň čtenářů po několik staletí. Důležitým znakem zábavné literatury v tomto údobí je převaha prozaických děl nad veršovanými. Kolár jež dále dělí na čtyři etapy:

- 1) po porážce husitského hnutí;
- 2) od 80. let 15. století do 20. let 16. století;
- 3) od 20. let 16. století do 60. let 16. století;
- 4) cca od 20. let 16. století do 60. let 16. století.⁶⁶

První období není podle Kolára příliš produktivní. Setkáváme se především s opisy skladeb orientovaných na šlechtické publikum. Mezi žánry se objevují veršované eposy, prozaické povídky a zábavně–naučná četba (*Vévoda Arnošť, Tandariáš a Floribela*, kroniky o *Bruncvíkovi a Apolóniovi Tyrském, Ezopovy bajky*). Okruh recipientů těchto skladeb se rozrůstá o opisovače z řad venkovských kněží, měšťanů a studentů. Podmínky však nejsou nakloněny vzniku nových skladeb, na čemž mají dle autora zřejmě podíl spory šlechty s měšťanstvem, jemuž je často cizí světská orientace zábavných textů, a katolíků s protestanty, již kromě světskosti této tvorby kritizují také vulgární jazyk, jímž je psaná. Dostává se k nám tedy pouze Petrarcovo zpracování povídky *Griselda z Decameronu*, jež je

(Kolár J.: Komentář, část I. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 260; Roudaut, F.: Introduction. In týž (ed.): *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*. Paříž: Éditions classiques Garnier, 2009, str. 17 - 18) se však domníváme, že jde o chybu a že Pierre de Provence je „pouze“ hlavní mužskou postavou příběhu o Mageloně.

65 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960.

Jsme si vědomi, že užívání některých pojmů (především pojmu „lid“) a rovněž některé závěry (poněkud urputně oceňování literárních děl obračejících se k lidu jako nejdůležitějších) této studie jsou poplatné době, v níž vznikla, a rovněž se domníváme, že autor přeceňuje vliv politicko-spoločenské situace na literární dění. Přesto však Kolárovu studii považujeme za dobrý zdroj informací o historii formování knížek lidového čtení.

66 Tamtéž, str. 9 – 11.

však ovlivněno středověkým pohledem na svět a náboženskou interpretací. Kromě toho bývají zábavná vyprávění vkládána do jinak zaměřených, povětšinou naučných, spisů (C. Tovačovský: *Hádání Pravdy a Lži*), nemají zde ale samostatný charakter, slouží k ilustraci výkladu, čímž navazují na starší kazatelská exempla.⁶⁷

Ve druhém období proniká mezi zábavnou četbu světská novela italského původu. Zájem o tento žánr patrně vyšel z okruhu vysoké katolické šlechty, která se díky pobytům v Itálii mohla seznámit s renesanční kulturou a měla tak blíže k renesančnímu chápání světa než měšťanstvo (dokladem má být *Neuberský sborník* z posledního desetiletí 15. století). Širší čtenářstvo má však vůči této kultuře spíše odmítavý postoj. O její obranu se pokouší Mikuláš Konáč z Hodiškova v předmluvě k vydání několika Boccacciových novel (*O Cymonovi hlupém; O Serciapelletovi; Gviškvard a Sigismunda*). Jako předloha mu posloužila obdobná obranná práce italského humanisty Phillipa Beroalda staršího.⁶⁸ Jako ohlas snah o obranu nové literatury vznikají dle Kolára *Frantova práva* (1518), původní dílo české zábavné prózy, v němž jsou satiricky zachyceny domácí poměry, jež zdůrazňuje světskou zábavnost a zároveň obhájuje její užitečnost. Patrně bylo velmi oblíbeno. V roce 1519 také Jan Šmerhovský vydává román *Florius a Biancafora*. Nábožensko-politické boje (Lutherova reforma, zavedení přísnější utrakvistické cenzury r. 1524) však pro rozkvět zábavné četby nejsou příznivé.⁶⁹

Ve třetím období vzniklo zábavné prózy málo, v podstatě jen Konáčovo *Pravidlo lidského života* (překlad orientálních bajek a facetií) a takzvaný *Prostějovský sborník* Jana Akrona Albína, jenž obsahoval překlad *Ezopových bajek* z německé verze H. Steinhöwla, popřípadě z řečtiny, překlad *Nových fabulí* z řečtiny a *Brantových rozprávek*, založených povětšinou na *Poggiových facetiích*. V obou dílech jsou patrné stopy míšení mravoučných výkladů s ilustrujícími příklady. V Albínově díle toto pojetí dokonce převládá, zábavnost není uznána jako samostatná hodnota. Naproti tomu některá vyprávění z *Hájkovy kroniky* mají charakter samostatných a čistě zábavných příběhů.⁷⁰

V posledním období se vývoj zábavné prózy rozděluje v podstatě na dva proudy: na jedné straně se posiluje její nesamostatnost a postavení příkladu v mravokárných a naučných textech, což dle Kolára znamená krok zpět ve vývoji zábavné prózy i diferenciaci literatury vůbec, na druhé straně se objevují delší vyprávění různého původu sloužící přímo k zábavě

67 Tamtéž, str. 12 – 14.

68 Tamtéž, str. 14 – 15.

69 Tamtéž, str. 16 – 17.

70 Tamtéž, str. 17 – 19.

čtenářů, jež bývají označovány jako „kroniky“ či „historie“. Mezi ně patří jednak prozaické příběhy s dobrodružnou a milostnou tematikou, jejichž látky jsou rozšířeny po celé Evropě (poprvé se v tomto období objevují „kroniky“ a „historie“ o *Alexandru a Ludvíkovi*, *Dionidu a Peritonovi*, *Fortunatovi*, o *Rytíři Galmym*, *Mageloně*, *Meluzíně*, *Oktaviánovi* či o *Pirámovi a Tysbe*, k nim se připojují již známé příběhy o *Joviánovi*, *Gviškvardovi a Sigismundě*, *Griseldě*, *Štilfrídovi a Bruncvíkovi* či o *Appoloniovi Tyrském*), jednak cykly kratších humorných rozprávek o jednom hrdinovi (*Enšpígl*, *Faust*, *Paleček*, *Šalamoun a Markolt*).⁷¹ Kolár považuje *Palečka* za jedinou skladbu českého původu, Voit uvádí kromě ní ještě *Žižku*. Vzhledem k tomu, že Voit blíže nespecifikuje název skladby o Žižkovi, je možné, že má na mysli *Kroniku velmi pěknou... o Janu Žižkovi*, kterou Kolár uvádí mezi historickými díly.⁷²

Tyto dva typy děl tvoří základ zábavné složky pozdějšího lidového čtení a již v této době nacházejí dle Kolára ohlas spíše mezi drobným měšťanstvem a širšími vrstvami méně vzdělaného obyvatelstva, a to přesto, že většina z nich byla převzata z četby pro středověkou šlechtu a změna publika se v samotných textech neprojevila. Výjimku tvoří díla jako *Rozmlouvání Šalamouna s Markoltem*, *Enšpígl* či *Březinovy rozprávky*, které se orientují na uvedené vrstvy obyvatelstva. Mravokárně orientovaným měšťanům na této literatuře vadilo, že její světská zábavnost odvádí čtenáře od náboženských povinností a nevzdělává ho.⁷³

Kromě zábavných děl v češtině se dle Voita četla také díla v němčině, dostupná spíše na moravském území (*Dietrich von Bern*, *Herzog Ernst*, *Schimpf und Ernst*, *Wendunmuth*). Naproti tomu se v daném období na naše území nedostaly originály ani adaptace některých děl francouzských (*Fierrabras*, *Les quatre fils Aymon*, *Herpin*, *Hugues Capet*), italských (*Giletta*, mnohé povídky z *Dekameronu*) či německých (*Alexander von Metz*, *Barbarossa*, *Gabriotto und Reinhart*, *Wigalois*).⁷⁴

Jestliže se Kolár domnívá, že díky dobře rozvinutému nižšímu školství se v šestnáctém století mohli čtenáři zábavné prózy stát i nejméně vzdělané venkovské vrstvy, za skutečný přelom považuje až pobělohorské období, kdy se tyto vrstvy staly základní složkou česky čtoucího publika. Od druhé poloviny sedmnáctého století lze tedy již mluvit o knížkách

71 Tamtéž.

72 Tamtéž, str. 26.

Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467.

73 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960, str. 24 – 26.

74 Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467.

lidového čtení jako o literatuře pro lid vydávané a lidem čtené.⁷⁵

Co se týče děl vydávaných v pobělohorském období, do šedesátých až sedmdesátých let sedmnáctého století byla stále přetiskována především předbělohorská literatura. Změny týkající se druhu zábavných próz i jejich obsahu jsou podle Kolára důsledkem změn politických (utlumení měšťanské moci, utužení absolutismu, obnovení moci katolické církve) a projevují se jako výběr z dosavadního předbělohorského repertoáru. Do popředí se dostávají hlavně „kroniky“ a „historie“, a to díky jejich volnému vztahu k soudobé skutečnosti, absenci politických narážek a náboženské indiferentnosti. Nevydávaly se pouze ty, jež byly politicky nepřijatelné (*Frantova práva, Paleček*), díla i v šestnáctém století vydávaná zřídka (*Historie o Tamerlanovi, Kronika o Herkulovi*) a díla po formální stránce příliš náročná či se špatným koncem (*Galmy, Pirámos a Tysbe*). Celkově se Kolár domnívá, že výběr textů pro pobělohorskou zábavnou četbu byl více ovlivněn vkusem publika než katolickou cenzurou.⁷⁶

Typickými znaky titulů zábavné četby jsou: dobrodružnost příběhů, rychlý sled řetězově řazených příhod bez úvahových vložek, motivace všech dějových peripetií napomáhající spádnosti příběhu, pohádkový prvek jako základní hybný motiv, hlavní motiv děje čerpaný ze života – odloučení manželů, milenců, dětí od rodičů, milostné zápletky (vztah pohádkových a přirozených motivů v různém poměru), téže motivy se opakují v různých variantách ve více skladbách (prsten jako poznávací znamení), příznivé vyřešení spleteného děje, jednoduchost vyjádření.⁷⁷

Kolem poloviny osmnáctého století se pak repertoár lidové četby rozšířil o některé německé lidové skladby (*Jenovefa, Hrabě Jindřich*),⁷⁸ z francouzského prostředí přichází *Finetta – Popelka* sepsaná Mme d'Aulnoy. Některé látky také dostávají podobu kramářské písně (*Jenovefa, Magelona*).⁷⁹

Ve druhé polovině osmnáctého století se začíná objevovat myšlenka osvícenství. Tradiční látky knížek lidového čtení se ocitají v konkurenci novějších děl s poměrně velkou

75 Kolár, J.: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960, str. 24 – 26.

76 Tamtéž, str. 38 – 39 a 41.

77 Tamtéž, str. 39 – 40.

Ačkoliv příběh o Mageloně nese v názvu označení „historie“, nalezneme v ní pouze polovinu Kolárem vymezených znaků. Hlavní motiv je čerpán ze života, některé motivy najdeme i v jiných skladbách (např. ztráta prstenu a jeho opětovné nalezení v Mageloně i Jenovéřě), děj je dobrodružný a vyřešený příznivě. Jednotlivé příhody však především v prvních dvou částech nejsou řazeny v rychlém sledu, ani nejsou prosty úvah a už vůbec nejsou motivovány všechny dějové peripetie.

78 Tamtéž, str. 36.

79 Václavek, B.: Poznámky. In týž: *Historie utěšené a kratochvilné*. 2. vydání. Praha: Svoboda, 1950, str. 361.

Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 468.

žánrovou i tematickou rozrůzněností, která F. Vodička označuje v práci *Počátky krásné prózy novočeské*⁸⁰ souhrnným termínem čtení pro lid. Tato díla dle Vodičky uvědoměle zprostředkovávají kontakt mezi vyšší a lidovou literaturou, snaží se přiblížit lidovému čtenáři výběrem výrazových prostředků. Jejich autoři jsou většinou známi. Recipienty jsou široké městské vrstvy a vzdělanější vesnické čtenářstvo.⁸¹

Repertoár četby pro lid se obměňoval. Ke konci osmnáctého století převládá rytířský román (J. Schiffner: *Blaničtí rytíři*, P. Šedivý: *Mnislav a Švětivina*, P. M. Veselý: *Čarodějnice*, A. M. Zíma: *Amálie Florentinská*), strašidelné romány, tzv. Schauderromanen (*Adeline*), fantastické povídky (*Megeera*, *Rýbrcou*), prózy Christopa Schmida (*Beránek*, *Hirlanda*), dobrodružné povídky J. Smitha, R. E. Raspea, G. A. Bürgera (*Baron Prášil*) či robinsonády D. Defoa, J. H. Campeho a O. B. Verdiona (*Berthold*, *Spelhofen*).⁸² V dobrodružnosti, fantastičnosti, zdůdnosti a strašidelnosti, jež jsou užívány jako prostředek udržující pozornost, vidí Vodička návaznost těchto děl na knížky lidového čtení i ústní tradici.⁸³

Na počátku devatenáctého století se oproti tomu silněji prosadila snaha o výchovnou funkci. Ta je patrná v příbězích K. G. Nieritze (*Vystěhovalci*), z českých autorů se nejzřetelněji projevila u M. J. Sychry, J. Rulíka, J. Hýbla či M. S. Patrčky.⁸⁴

Knížky lidového čtení byly proti čtení pro lid v domácím prostředí dobře aklimatizovány, byly konzervativnější a pomaleji do nich pronikaly prvky ústní lidové tradice. Osvícenský přístup se v nich dle Vodičky projevil především jako vynechávání některých částí či naopak rozšiřování o hodnotící adjektiva.⁸⁵ Mimo tyto úpravy byl na počátku

80 Vodička, F.: *Počátky krásné prózy novočeské: příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Fotoreprint 1. vydání. Jinočany: H & H, 1994.

Vodičkovo rozlišení pojmů „knížky lidového čtení“ a „četba pro lid“ a výklad jejich vztahu a koexistence považujeme za stále platné, neboť se domníváme, že touto diferenciací Vodička zřehledňuje dění a poli zábavné literatury v tomto období.

81 Tamtéž, str. 330.

82 Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 468.

83 Vodička, F.: *Počátky krásné prózy novočeské: příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Fotoreprint 1. vydání. Jinočany: H & H, 1994, str. 162.

84 Tamtéž, str. 330 - 331.

Voit, P.: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 468.

85 Text *Magelony* vydaný roku 1780 nebyl těmito úpravami nijak zasažen, neboť, jak poznamenává Stich, odpovídal osvícenskému způsobu myšlení absencí zázračnosti, zdůrazněním role rozumu na úkor srdce, požadavkem počestnosti v partnerských vztazích a racionalistickým pohledem na společenské uspořádání. Jazyk díla se navíc drží starší veleslavínské podoby, čímž vyhovoval tendencím jazykového národního obrození. Stich, A.: Komentář, část II. In Kolár, J (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 274 – 275.

devatenáctého století repertoár knížek lidového čtení obohaten o několik nových titulů (*Historie o čtyřech synech Haimonových, Historie o panu Tristanovi a krásné Izoldě*⁸⁶) a také byly přebírány některé tituly, které ještě na konci osmnáctého století patřily k čtení pro lid.⁸⁷

Oba typy zábavné prózy vycházely jak v regionálních tiskárnách, např. v Hradci Králové (Jan Hostivít Pospíšil), Jihlavě (Jan Rippl), Jindřichově Hradci (Ignác Vojtěch Hilgartner, rodina Landfrasů), Litomyšli (Václav Tureček), Skalici (rodina Škarniclů), Táboře (Landfras), ale také v Praze v Krameriově České expedici.⁸⁸

Situaci knížek lidového čtení v průběhu devatenáctého století se zabývají J. Janáčková a L. Kusáková ve studii *Zábavné čtení na křižovatkách a Kramerius mladší*⁸⁹. Autorky uvádějí, že okolo poloviny devatenáctého století prošlo zábavné čtení určitou krizí zájmu, jež zřejmě souvisela se změnou modelového typu recipienta. Typ starosvětského čtenáře, který vlastní jen několik málo titulů, stále se k nim vrací a nachází v nich vždy nové potěšení, zvolna ustupuje modernějšímu čtenáři, jenž čte zběžněji, méně pozorně, nechá se ovlivňovat sériovou produkcí módních autorů, ale i stylem novin. O tom, že se tato krize týkala spíše

86 Janáčková, J., Kusáková, L.: Zábavné čtení na křižovatkách a Kramerius mladší. In Hausenblas, O., Janáčková, J., Kusáková, L. (edd.): *Václav Rodomil Kramerius. Knižky lidového čtení*. Praha: Odeon, 1988, str. 7.

87 Vodička, F.: *Počátky krásné prózy novočeské: příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Fotoreprint 1. vydání. Jinočany: H & H, 1994, str. 159 a 333.

88 Voit, P.: Knižky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467.

Olomoucká tiskárna, v níž v roce 1780 vyšla Magelona, patřila nejprve rodině Hirnleových (František Antonín Hirnle a Josefa Terezie Hirnleová), v roce 1798 ji po nich přebírá jejich zeť Josef Antonín Škarnicl, majitel tiskárny ve Skalici. V Olomouci však byly tištěny především náboženské spisy, přestože za vedení Josefy Terezie se vedle nich objevila i naučná literatura a kramářské písně s tematikou ze současnosti i minulosti (Pumprla V.: K vývoji olomouckého knihtisku do r. 1800. In *Knihovní obzor. Čtvrtletník Vědecké knihovny v Olomouci (dnes Krok)* [online]. Ročník, číslo ani paginace neuvedeny. Poslední aktualizace 9. 1. 2008 [cit. 23. 6. 2014]. Dostupné z <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/k-vyvoji-olomouckeho-knih-tisku-do-roku-1800/>.) Toto zaměření tiskárny je nejspíše důvodem, proč ji Voit ve své práci neuvádí.

89 Janáčková, J., Kusáková, L.: Zábavné čtení na křižovatkách a Kramerius mladší. In Hausenblas, O., Janáčková, J., Kusáková, L. (edd.): *Václav Rodomil Kramerius. Knižky lidového čtení*. Praha: Odeon, 1988, str. 7 – 48.

Autorky do jisté míry polemizují s Vodičkovým pojetím zábavné prózy. Domnívají se, že knížkám lidového čtení přiznal Vodička malou úlohu v literárním dění doby, dále pak nesouhlasí s označením V. R. Krameria pouze jako upravovatele knížek lidového čtení, místo toho jej chápou rovněž jako jejich autora (str. 13 - 14). Podle našeho názoru však okruh činností, které autorky vymezují v souvislosti s prací autora knížek lidového čtení (rozhodnutí, které existující látky a v jaké podobě uplatnit na trhu, překlad a adaptace látky, vydavatelská činnost, popř. činnost tiskárenského korektora či kolportéra; str. 14) spíše poukazuje na to, jak složitá byla práce upravovatele, než že by dokazoval, že označení upravovatel je nevhodné a měli bychom mluvit v souvislosti s knížkami lidového čtení v druhé polovině devatenáctého století o autorství. Souhlasíme s názorem, že ve Vodičkově práci funguje Krameriovo jméno spíše jako symbol, a rovněž musíme přiznat, že je také autorem původních prací (*Hazdrubal lvihlav, Ledák a vodní duch, Lízinka, Motýlové*; Voit, P.: *Knížky lidového čtení*. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 469) Tyto tituly bychom však přiřadili spíše k četbě pro lid.

novějších titulů s naučnou tendencí než tradičních knížek lidového čtení a čistě zábavného čtení pro lid, svědčí fakt, že v roce 1844 vyšla u Landfrase v Jindřichově Hradci *Popelka*, po roce 1848 tituly jako *Tristan a Izolda*, *Princezka Nesyta – Fortunatus*, *O sedmi mudrcích* či *Jenovefa*, mezi lety 1851 a 1861 byl několikrát vydán *Faust* a kolem roku 1855 *Baron Prášil*. Mimo tato nová vydání byly knížky lidového čtení i četba pro lid uchovávané v nově vznikajících veřejných knihovnách, kde sloužily jako četba pro děti a mládež.⁹⁰

90 Tamtéž, str. 8 a 39 – 45.

5. Funkce dvorského elementu v *Mageloně*

V předchozích částech naší práce jsme na jedné straně uvedli, že dvorská koncepce literatury tvoří základ, z něž vyrůstá celý text *Magelony*, na druhé straně jsme však podotkli, že již v době, kdy se setkáváme s první adaptací *Magelony* v češtině, není tato koncepce aktuální. Dříve než se tedy budeme věnovat našemu hlavnímu tématu – způsobu zobrazení a pojetí hlavní hrdinky v českém textu *Magelony* z roku 1780, musíme se zastavit ještě u otázky, jakou funkci vůbec plní v tomto textu dvorský element.

V kapitole o dvorské kultuře a literatuře na českém území jsme se zabývali studií J. Hona, v níž autor dochází k závěru, že dvorské prostředí zobrazené v českých adaptacích středohornoněmeckých eposů ze čtrnáctého století se vztahuje k literární tradici, jež už není pro vzdělavatele dostupná a/nebo zprostředkovatelná a/nebo aktuální.⁹¹

Pokud jde o *Magelonu*, situace je složitější. Dvorskou složku našeho textu netvoří jen prostředí rytířských turnajů, které by vytvářelo kulisu děje. Jak ukážeme podrobněji v našem rozboru, hlavním tématem příběhu je láska mezi Petrem a Magelonou, vykazující všechny typické rysy lásky dvorské. Dvorská koncepce tedy zcela převládá v první části příběhu, v níž je popisován vznik a rozvoj této lásky, prolíná se však celým textem jako základní schéma příběhu.

Musíme tedy uznat, že dvorská složka v *Mageloně* je podstatně obsáhlejší než v textech, o nichž mluví Hon. To nás opravňuje k tomu, abychom tuto knížku lidového čtení zkoumali prizmatem dvorské literatury. Na druhé straně je nutné připustit, že tradice dvorské kultury a literatury byla vzdělavatelům našeho textu mnohem vzdálenější než upravovatelům středohornoněmeckých eposů ve čtrnáctém století a že rovněž čtenáře na textu mohly přitahovat nejspíše dojemnost ušlechtilých záměrů a citů či exotičnost a vznešenost prostředí, jak předpokládá Stich⁹², aniž by si kladli otázky ohledně motivace této ušlechtilosti a vznešenosti.

Jestliže se tedy koncepce kurtoazní lásky uchovala v našem textu tak dobře, přičítáme tuto skutečnost právě zařazení *Magelony* mezi repertoár knížek lidového čtení, jež sice tuto koncepci v textu nijak nerozvíjely, na druhou stranu ji však svým konzervativním přístupem k látce ani nepotlačovaly.

V souvislosti s příslušností *Magelony* ke knížkám lidového čtení, jejichž hlavním

91 Hon, J.: *Jetřich Berúnský: „Dramatizace“ středohornoněmeckého Laurina*. In Hanzová, B. (ed.): *Pokoušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR, v. v. i., a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, str. 45.

92 Stich, A.: *Komentář, část II*. In Kolár, J. (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona*. Jenovefa. Praha: NLN, 2000, str. 274.

účelem bylo čtenáře pobavit, a Honovým článkem si můžeme povšimnout také toho, že vedle výrazného dvorského elementu se na jednotlivých rovinách textu vyskytují rovněž prvky dramatizace. Přestože zde nemáme dostatek prostoru k tomu, abychom toto téma vyčerpali a přestože naše práce není zaměřena komparativně a nelze tedy srovnat míru dramatizace v našem textu a jeho německé předloze, pokusíme se jej alespoň nastínit.

Co se týče ztvárnění jednotlivých scén, domníváme se, že text je poměrně silně dialogizován. Vypravěč často scénu pouze uvede a následuje řeč postav. O důležitosti užití přímé řeči jakožto postupu živějšího a názornějšího mluví také Stich.⁹³ Dojemnost textu zase zvyšuje široký repertoár uvozovacích sloves, jejichž význam a citové zabarvení bývají zintenzivňovány doplňkovými určeními⁹⁴ (*Počala velmi lítostivě a žalostivě (jako kdy člověk slyšel) naříkati, řkouce*⁹⁵; *A když tak dlouho hraběnka kvílila a křičela, přišel hrabě*⁹⁶) a propracované využití jazykových prostředků zaměřených na ovlivnění názoru recipienta (oslovení, sekvence otázek, zvolací věty, citoslovce). Za všechny příklady zde uvedme Magelonin monolog poté, co zjistí, že se ocitla sama v pustém lese (viz str. 46 - 48).

V plánu celého příběhu prvky dramatizace příliš nespátřujeme, zato se však výrazně uplatňují na rovině textově pragmatické. Vypravěč v díle vystupuje jako „konstitutivní složka textu“⁹⁷, informuje recipienty, o čem bude dále vyprávět (*Nyní přestanu o něm mluvit a budu o krásné Mageloně praviti*⁹⁸), upřesňuje detaily v textu (*A to byl třetí prsten, kterýž mu byla dala paní máté jeho, když měl od ní pryč jeti, kterýž byl pěknější a dražší nežli prvnější oba*⁹⁹), komentuje činy postav (*Tím a takovým způsobem těšila špitálnice hraběnku, jakž nejlépe mohla, ačkoli ona sama nicméně jako hraběnka bolest a žalost nad tím měla a více by byla potěšení potřebovala nežli hraběnka*¹⁰⁰) či vyzývá recipienty k aktivnímu dotváření díla (*Takové radosti, kterou oni na ten čas měli, já polovici vypsati nemohu, než připouštím to jednomu každému k rozvázení. Nebo takové věci více domyšlení než dopsání potřebují*¹⁰¹). Ačkoli Stich považuje tyto vypravěčské postupy za projev bezradnosti autora při výstavbě

93 Tamtéž, str. 276.

94 Tamtéž.

95 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 136.

96 Tamtéž, str. 172.

97 Stich, A.: Komentář, část II. In Kolár, J. (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 273.

98 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 162.

99 Tamtéž, str. 142.

100 Tamtéž, str. 173.

101 Tamtéž, str. 186.

textu a neobratné pokusy vnést do české literatury složitější postupy,¹⁰² na základě Honova textu bychom je mohli považovat spíše za inscenaci živé komunikace mezi vypravěčem a recipientem vedoucí k silnějšímu zapojení recipienta do vyprávěného děje.¹⁰³

Jak vyplývá z výše uvedeného, *Magelonu* můžeme těžko považovat za text, jenž svébytně rozvíjí koncept dvorské literatury či nově vnáší na české území dvorskou kulturu, neboť má zřejmě fungovat především jako text zábavný, což ostatně odpovídá jeho zařazení mezi knížky lidového čtení. Přesto považujeme za nutné zkoumat, v jaké podobě se v tomto textu koncept dvorské literatury zachoval, neboť tvoří zázemí příběhu, bez něhož je pojetí a zobrazení jednání hlavní ženské postavy i ostatních postav obtížně srozumitelné.

102 Stich, A.: Komentář, část II. In Kolár, J. (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 273 - 274.

103 Hon, J.: *Jetřich Berúnský: „Dramatizace“ středohornoněmeckého Laurina*. In Hanzová, B. (ed.): *Pokušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR, v. v. i., a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, str. 41 a 44.

6. *Velmi utěšená a kratochvílná historie o krásné panně Mageloně: postava ženské hrdinky a její proměny*

6.1 Magelona, krásná panna

Jak jsme uvedli výše, ve způsobu líčení a pojetí postavy princezny Magelony v české knížce lidového čtení se do značné míry uchoval pohled na ženu typický pro rytířské eposy dvorského typu.

Magelona, ačkoli je jednou ze dvou ústředních postav příběhu, je nám nejprve představena pouze skrze dvojí zprostředkování. Při turnaji, jenž pořádá na svém dvoře otec rytíře Petra, hlavní mužské postavy, spolu účastníci turnaje rozprávějí o Mageloně jako o velmi krásné dívce, kterou by chtěl každý získat. Jejich rozhovor ovšem není zaznamenán přímou řečí, ale pouze se o něm vypráví. Tato pověst na Petra silně zapůsobí, rozhodne se, že odjede do světa, aby dívku získal. Už v tomto momentě se objevuje motiv utajení, a to hned dvakrát. Nejprve když Petr rodičům tvrdí, že se chce vydat na rytířskou cestu, přestože ve skutečnosti míří přímo do Neapole¹⁰⁴. Tento krok by mohl poukazovat na potřebu maximální opatrnosti ve věcech lásky a touhy, které je lépe ponechat pouze ve vlastním srdci. Na začátku příběhu můžeme tuto skutečnost vyčíst jen implicitně, explicitně Petr potvrzuje, že Neapol a získání Magelony byly jeho jediným cílem, až mnohem později, v rozhovoru s Magelonou, v němž odhaluje svou totožnost:

*„Nejposvícenější a nejurozenější kněžno, ráčtež věděti, že jsem já jedinký syn hraběte z Provincí, kterýž jest ujec krále franckého, a jen proto jsem od pána otce a paní matěře své pryč odjel, chtěje milosti a lásky vaší dojíti [...]“*¹⁰⁵

Podruhé se s motivem utajení setkáváme v souvislosti s Petrovou totožností. Zde se prozatím projevuje jako pouhé zatajení identity (viz pozn. 104), v dalším vývoji příběhu je však toto utajení ještě precizováno.

Poté, co Petr přijede do Neapole, zúčastní se turnaje, jež pořádá Magelonin otec. Během turnaje prokáže Petr nejen svou zdatnost a statečnost, osvědčí také svou rytířskou čest a nakonec v turnaji zvítězí. Nejenže ovšem neprozrazuje svou pravou totožnost, když si jej král přeje poznat, Petr se v odpovědi heroldovi dokonce vydává za mnohem méně urozeného,

104 „Protož prosím (ač nebylo by proti vám), že mě, abych běhu světského ohledati a zkusiti mohl, milostivě odpustiti ráčíte. Neb se u mě jistotně snáší, že vám z toho poctivost a mně veliký užitek bude.“ [...] A tak Petr jel pryč což mohl nejtajněji a jel tak dlouho, až přijel do města Neapolis, kdež král Magelon, krásné Magelony otec, dvůr držel s královnou manželkou a dcerou svou, a jel do hospody na jeden plac [...]. Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 116 - 117 a 119.

105 Tamtéž, str. 140.

než ve skutečnosti je:

„Však nicméně pověz králi Jeho Milosti takto, že jsem chudý zeman z Frankrejchu a že jedu po světě, abych od paní a panen chvály došel.“¹⁰⁶

Tím, že odmítá prozradit svůj původ, ještě stoupne jeho kredit u krále, jenž jeho chování přičítá skromnosti a dobrému vychování. Hlavní důvod utajení Petrovy identity však spočívá v tom, že chce Magelonu získat svými činy (tedy sám za sebe) spíše než svým postavením a majetkem (oficiálně, jako syn hraběte), jak se opět dozvídáme později z tajného rozhovoru mezi ním a Magelonou:

„I přijel jsem do této země v malém tovaryšstvu, ne tak jako jiná knížata, znamenití páni a rytířstvo (kteří všelijak nádhernější jsou nežli já) přijíždějí a v mnohých rytířských způsobích vám k libosti se ukazují. Já pak přemejšlel v srdci svém jakožto nejmenší z těch, jestliže bych se mohl vám zalíbiti a milosti a lásky vaší dosáhnouti, a to jest věrná pravda, již ode mne věděti žádáte.“¹⁰⁷

Z naratologického hlediska zase fakt, že se Petr staví do role chudého rytíře, vytváří překážku mezi ním a Magelonou, což umožňuje rozvinout zápletku a zamezit jejímu příliš rychlému rozuzlení.

Dalším důležitým motivem použitým v líčení tohoto turnaje je motiv heraldický. Petr si dává připevnit na helmu dva stříbrné klíče, symbol svého nebeského patrona, apoštola Petra. Jestliže apoštol Petr těmito klíči otevírá nebeskou bránu, rytíř Petr může doufat, že jimi otevře srdce dívky, po níž touží. A jestliže dvorská láska bývá pojímána jako náboženství lásky, v němž je žena předmětem uctívání¹⁰⁸, pak otevření Magelonina srdce nepředstavuje ani tak čin paralelní k otevření nebeské brány, ale spíše tento druhý akt zastupuje.

Na Magelonu skutečně Petrovo počínání udělá dojem. Téměř ihned se do něj zamiluje. Stejně jako Petr i ona se od počátku rozhoduje udržet svou lásku v tajnosti:

I rozhlásila se pověst mezi pannami a paními o tom rytíři s stříbrnými klíči, vzláště pak krásná Magelona velmi zření měla na Petra a nemohla na něj zapomenouti. [...] Mnohé turnaje, honby a kolby rozkázal král z Neapolis provozovati na žádost své milé dcery, kteráž ho vždy prosila z lásky, kterouž k tomu rytíři, však tajně, měla.¹⁰⁹

Král, který se stále touží dovědět, kdo Petr doopravdy je, pozve Petra na oběd. Zde se

106 Tamtéž, str. 121.

107 Tamtéž, str. 140 – 141.

108 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 129.

109 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Magelona. Meluzína. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 122.

Petr poprvé setkává s Magelonou. Jestliže pověst o Magelonině kráse vzbuzuje v Petrovi touhu ji spatřit či dokonce získat, pak je to teprve pohled na krásnou princeznu, který v něm (zcela podle zvyklostí dvorské lásky¹¹⁰) zažehuje lásku:

*A jakžkoli při tom obědě velmi mnoho dobrých a oupravných i rozličných krmí bylo, však Petr všeho toho sobě málo vážil, než toliko vším srdcem svým na to myslil, aby se mohl na tu krásnou pannu Magelonu dosti nahleděti, rozličně sám v sobě rozjímaje o tak divné a neslýchané kráse té panny, královské dcery, přemejšleje v srdci svém, že nad ni žádné krasší a pěknější na světě nemůž nalezeno býti.*¹¹¹

Jak vidíme z citace, na postavě Magelony je zdůrazňována především její krása. Označení „krásná Magelona“ se dokonce opakuje tak často, že se stává jakýmsi epitetem constans postavy a krása její hlavní vlastností. Na klíčových místech příběhu se setkáváme s poněkud rozsáhlejšími popisy této krávy. Prvním je situace Mageloniny tajné schůzky s Petrem, při níž se mu zaslibuje. Zde vypravěč líčí, jak se Magelonin obličej mění při pohledu na Petra a jak se v něm projevuje její touha¹¹². Druhým místem je moment, kdy po útěku z královského zámku Petr toužebně pozoruje Magelonu, jež mu spí na klíně¹¹³, třetím místem je scéna, v níž se Magelona Petrovi dává poznat a odhaluje své zlaté, až na zem dlouhé vlasy¹¹⁴. Můžeme si ovšem povšimnout, že líčení krávy se sice přesouvá převážně na obličejovou část těla, avšak až na drobné detaily (červená ústa, zlaté vlasy) zůstává stále v obecné rovině, příliš Mageloninu podobu nekonkretizuje. Tímto neúplným líčením krávy se text *Magelony* podobá spíše písním trubadúrů a truvéřů, kteří kvůli délce veršů a jejich rytmické složitosti zůstávali buďto u zcela obecného popisu (který odpovídá zde užívanému označení „krásná Magelona“), nebo si vybrali několik málo rysů, které měly zastupovat i rysy ostatní. Naproti tomu v kurtoazních románech bývá krása milované ženy popisována do detailů.¹¹⁵ Rovněž není příliš zdůrazňována Magelonina vnitřní krása, jež by se měla s krásou vnější spojovat, ba ji činit hodnotnější¹¹⁶. Na začátku příběhu se sice dovídáme, že Mageloně

110 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 23.

111 Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 123.

112 *Kterážto když jej uhlídala, proměnila se všecka krev její a zarděla se mezi tváři jako nejpěknější růže. K tomu byla by ráda proti němu povstala a jeho objala a políbila, neb ji milost k tomu nutila, však rozum [...] toho jí zbraňoval, že mu toliko počestnost učinila, ačkoli její pěkný a spanilý obličej a její libé a milostné oči nemohly té milosti a lásky (kterouž k němu měla) zatájeti*. Tamtéž, str. 139.

113 *A když již tak zhlídl její pěkná červená ústa a její krásný a spanilý obličej, nemohl se děleji zdržeti i počal napřed její prsy odšněrovati, chtíc též její bílý život zhlédnouti*. Tamtéž, str. 157.

114 *Avšak předce nechala rouchy na hlavě své tak, jakž prvé při špitále obyčejně ji nosila, z kteréž jí nebylo nic více viděti než nos a oči, ale pod tou rouchou měla pěkné vlasy, kteréž země dosáhly a svítily se jako zlato, velmi pěkně připravené*. Tamtéž, str. 185.

115 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 18.

116 Tamtéž, str. 23.

by „v pěknosti a ctnosti nikdež podobná nemohla nalezena býti“¹¹⁷, v první části příběhu se však nadále akcentuje spíše rys vnější krásy.

Petrův vzhled je popsán mnohem stručněji a koncentrován na jedno místo v textu. Přesto však (možná díky hutné zmínce o jeho postavě) působí poněkud celistvěji:

*Neb kdož jen s ním mluvíti a k němu se přitovaryšiti mohl, to sobě za velikou radost a štěstí pokládal, a čím víceji naň hleděli, tím ráději ho viděli, nebo byl utěšený a přívětivé postavy, bílé tvárnosti, měl líbé oči a žluté vlasy jako zlato.*¹¹⁸

Ačkoli vidíme, že oba popisy jsou do značné míry obecné, přece jen si můžeme povšimnout výrazného rysu, jenž obě postavy spojuje: zlaté vlasy. Zlato bylo považováno ve starověku a středověku za nejcennější ze sedmi známých kovů. Ve Starém zákoně se o něm hovoří jako o daru z nebe, boží milosti a požehnání. Ve středověkých teologických dílech je symbolem božské podstaty a moudrosti. Tyto vlastnosti se přenášejí i na věci ze zlata vyrobené, v barvě zlata či na věci, které jsou mezi věcmi stejného druhu nejlepší.¹¹⁹ Zlaté vlasy obou hrdinů tedy můžeme považovat za obdařenost zvláštní boží přízní. Z žánrového hlediska je vzájemná podobnost hrdinů důležitým znakem tzv. milostných románů (couple romances), jak je vymezuje L. Otis-Cour.¹²⁰

Vrátíme-li se zpět k příběhu, ocitáme se v okamžiku, kdy se již Petr s Magelonou přímo setkává, a to na obědě, na něž Petra pozval král Magelon, aby mu prokázal čest. Při této příležitosti dojde k prvnímu rozhovoru mezi Petrem a Magelonou. Počátek rozhovoru je ohraničen dovolením Magelonina otce a ukončen je v momentu, kdy Magelonina matka s ženskou společností odchází pryč. Magelona zaujímá v tomto rozhovoru nadřazené postavení. Petr jej přijímá, dává se Mageloně k dispozici jako služebník:

*„A protož, vysoce urozená a milostivá panno, Vaší knížetci milosti velice děkuji a toho se poníženež odsloužiti a Vaší knížetci Milosti poddaným a povolným služebníkem vždycky a na každém místě býti a zůstati chci.“*¹²¹

Vztah mezi mužem a ženou zde tedy kopíruje vztah feudála a vazala, na němž je založen model kurtoazní lásky.¹²² Tento poddanský vztah je však zároveň překračován, láska

117 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 116.

118 Tamtéž, str. 150.

119 Royt, J.: Zlato. In týž: *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998, str. 76 – 78.

120 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130. O problematice žánrového zařazení tohoto útvaru jsme pojednali v kapitole *Dvorská literatura*, str. 13 – 14.

121 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 124.

122 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad

je chápána jako specifické náboženství, jak jsme uvedli výše. Podotkněme, že Magelonino postavení není v kontextu příběhu nijak výjimečné. Děj se odehrává v prostředí rytířských turnajů, jež se konají pro panny a paní.¹²³

Magelona také dává Petrovi již v tomto rozhovoru najevo svou přízeň, a to nejprve oficiálně, tak, že zahrnuje samu sebe spolu s „jinými pannami a paními“¹²⁴ do výčtu osob, které si Petr svým jednáním získal, na konci rozhovoru otevřeněji a osobněji:

*„Šlechtný rytíři, prosím vás přátelsky, že sem častěji choditi budete kratochvil provozovati, neb bych měla s vámi něco tajně o rytířských věcech a jiných, kteréž se v vaší zemi působí, rozmlouvati. Jest mi to nemálo obtížné, že nemám času s vámi mluvíti.“*¹²⁵

Rozhovor se odehrává již ve chvíli, kdy Magelona ví, že je do Petra zamilovaná. Ve vztahu k němu uvažuje velmi sebejistě, je přesvědčená, že Petr přijel pro ni, zároveň si je však vědoma svého postavení a jako podmínku sňatku s Petrem stanovuje jeho dostatečně vznešený původ:

*„Já jsem srdce své a lásku všecku k tomu mladému rytíři, kterýž předešlého dne chvály a daňku v turnaji dosáhl, přiložila a nemohu jísti, ani pít, ani spát, dokud toho nepřezvím, jest-li dobrého a znamenitého rodu, že bych všecknu naději k němu měla a jeho sobě za manžela vzala, protože žádostivá jsem se dověděti způsoby a povahy jeho.“*¹²⁶

Poněvadž stejná konvence, která Mageloně velí vybrat si ženicha sobě rovného, jí zároveň zakazuje, aby sama zjišťovala Petřův původ a záměr, obrací se Magelona na svoji chuť, jež vystupuje v roli prostředníka pro komunikaci s Petrem.

Současně je chuť Mageloninou důvěrníci, jíž se princezna svěřuje s trápením, které jí láska přináší. Magelona je láskou zcela ovládnuta a prožívá ji jako těžkou chorobu. Ta postupuje od výše uvedeného nechutenství a nespavosti přes mdlobu až k přesvědčení o vlastní blízké smrti, jež se v textu vyskytuje opakovaně. Jediným lékem jsou pro Magelonu bližší zprávy o Petrovi:

„Má nejmilejší máť, bohdej mi zdráva přišla, ouve, nenesěš-li mi dobré noviny od toho, kteréhož já tak velice miluji, aneb nedáš-li mi v tom věrné rady, abych jeho viděti a s

L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 129.

123 *...přišel herolt a volal z poručení královského těmito slovy, jestliže by kdo byl toho oumyslu pro paní a panny dřevo zlámati, ten aby na plac vyjel.* Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa.* Praha: NLN, 2000, str. 120.

...jestliže by který rytíř té vůle a toho oumyslu byl pro lásku panen a paní se potýkati a rytířský kus provedsti, ten aby se v městě Neapolis na den Narození Panny Marie najíti dal [...]. Tamtéž, str. 145.

124 Tamtéž, str. 124.

125 Tamtéž, str. 125.

126 Tamtéž, str. 126.

ním mluvit mohla, tehdy jistě musím umřítí.“¹²⁷

Proti Mageloninu způsobu jednání můžeme postavit počínání Petra. To odpovídá jeho úloze podřízeného služebníka, již si dobrovolně zvolil. Petr si zpočátku netroufá v Mageloninu lásku ani doufat:

*„Přešťastný ten člověk bude, kterýž její lásky dojde.“ Však sebe samýho, aby ho takové štěstí potkati mělo, v té věci málo vážil a za nemožnou věc to býti pokládal.*¹²⁸

Přestože je láskou k Mageloně rovněž silně zasažen, v rozhovoru s chůvou, v němž se vyznává ze svých citů, působí jeho prožívání méně intenzivně, exaltovaně, jeví se méně fatální:

„...paní milá, věřte, že její nevymluvná krása mé srdce tak jala a zranila, že toho již déle před vámi tajiti nemohu, z té příčiny chci a jest mi potřebí všecku mou důležitost vám oznámiti, a jestliže mi milost neukáže, pokládám se za nejnešťastnějšího rytíře všeho světa býti.“¹²⁹

Magelonin i Petrův rozhovor s chůvou jsou tajné, navíc jsou oba zaznamenány formou přímé řeči, díky čemuž vynikne Petrova rezervovanost. Velice rozdílný je ovšem vztah obou postav k chůvě. Pro Magelona je chůva nejmilejší důvěrníci a navíc služebnou, zatímco pro Petra v roli chudého rytíře je cizí ženou, jež mu zcela nedůvěřuje, jejímiž úmysly si nemůže být zcela jistý a s níž musí jednat podle etikety. Je tedy pochopitelné, že se jí Petr neotevívá tolik jako Magelona. Přesto je citovaná pasáž nejotevřenějším projevem Petrových citů, neboť Petr nemá žádného důvěrníka a do jeho nitra nelze nahlédnout ani například prostřednictvím vnitřního monologu.

Důvodem, proč je zde silnější prožívání lásky s typickými patologickými projevy připisováno ženské postavě, je zřejmě fakt, že se jedná o lásku vzájemnou (typickou pro kurtoazní román) a že tedy není nutné složit veškerá její muka na bedra rytíře zamilovaného do nedostupné nebo odmítavé dámy¹³⁰, jednak se domníváme, že pozornost vypravěče je zaměřena více na hrdinku a její prožívání zobrazených událostí (už v názvu díla figuruje Magelonino jméno na prvním místě).

Jak jsme uvedli výše, Magelona se touží dovědět, kdo Petr je a proč přijel, a posílá chůvu, aby požadované informace zjistila. Chůva se zachová dle Magelonina příkazu a

127 Tamtéž, str. 134 – 135.

128 Tamtéž, str. 123.

129 Tamtéž, str. 132 – 133.

130 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 129 – 130.

Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 14 a 21.

vyhledá Petra v kostele. Ten však odpovídá vyhýbavě, sděluje chůvě pouze obecné informace o své osobě, jako příslib ovšem posílá Mageloně první z prstenů, jež mu darovala před cestou jeho matka (a jež hrají důležitou roli v dalších fázích příběhu):

„...poněvadž tak srdečně žádá jméno mé věděti, ať ráčí tomu jistotně věřiti, že jsem já vysokého a znamenitého rodu, a proste Její Milosti ode mne, aby na tomto mém oznámení nyní dosti míti ráčila. Vás pak důvěrně žádám, že z mého malého statku tento malý dárek ode mne Její Milosti na místě mém donesete, nebo já sám nesměl bych Její Milosti jeho dodati a tím mi velmi vděčnou věc učiniti.“¹³¹

Zdá se, že Petr se tímto jednáním do jisté míry vyvazuje z role oddaného služebníka, neboť odmítá (byť jen částečně) vyplnit Magelonin rozkaz. V textu nenacházíme žádné jednoznačné vodítko pro interpretaci takového jednání. Domníváme se, že by mohlo jít o vyličení Petrova záměrného boje proti touze, jenž přes zdolání různých překážek (které ovšem většinou klade žena) vede k získání vytoužené partnerky a současně má zušlechťující charakter.¹³² Petr odmítá odhalit svou totožnost, čímž zabraňuje okamžitému naplnění touhy, svůj zájem však dává najevo prstenem. Z jiného hlediska můžeme chápat Petrovo jednání jako opatrnost. Jestliže se Petr nechce dát poznat ani dívce, již si přeje získat, naznačuje to, že chce vyzkoušet hloubku a stálost její přízně, jinými slovy to, zda je Magelona tou správnou osobou, které by měl prozradit své tajemství. V obou případech je model Magelona-ovládající – Petr-ovládáný narušen, ve druhém případě však více, neboť nejen Magelona ověřuje (prostřednictvím chůvy) hodnotu Petra jako případného manžela, ale také Petr zkouší opravdovost Mageloniny přízně.

Zároveň můžeme z Petrovy odpovědi vyčíst, že také on uznává konvenční požadavek rovnosti obou snoubenců. Narážíme zde na střet mezi láskou, kterou lze získat pouze na základě vzájemného zalíbení a která je pouze věcí jedinců, a manželstvím, pro něž je třeba doložit kvality, jež jsou vyžadovány společností. To je poněkud v rozporu s konceptem kurtoazní lásky, v níž majetek či urozenost nehrají roli.¹³³

Teprve když chůva Petra utvrzuje v tom, jak velmi jej Magelona miluje, odhodlává se sdělit jí své jméno. Posílá jí druhý prsten a žádá o soukromý rozhovor. Pro Magelonu znamenají tyto dva prsteny utvrzení o Petrově lásce i urozenosti. Poddává se svému citu, což je opakovaně vyličeeno jako zasloužená odplata za Petrovy kvality i jeho činy, jako projev

131 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 129.

132 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 23.

133 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 134.

zdvořilosti a slušného vychování, spíše než jako projev vlastní vůle a touhy. Zároveň se sama zavazuje k věrnosti a oddanosti svému milému:

„I poněvadž tak znamenitého rodu a nejkrasší rytíř mezi všemi jinými na všem světě jest, musila bych velmi zatvrzelého srdce býti, abych ho neměla zase milovati. A ráději bych chtěla umřítí, nežli bych naň zapomenouti a jeho opustiti měla.“¹³⁴

„Takovou měrou mohu se dobře za šťastnou počítati, že jste pro mne do této země přijeli, opustivše pána otce a paní mateř, zemi a poddané vaše. Proto nebylo slušné, aby vaše práce, kterouž jste tak věrně pro mne vedli, měla daremni býti.“¹³⁵

Takovéto zobrazení lásky jako povinnosti podporuje tvrzení, že ani dvorská láska není postavena na principu čisté dobrovolnosti a že i žena by měla dodržovat určitá pravidla, odměnit rytíře, pokud jí prokazuje dobrou a věrnou službu.¹³⁶ Co se týče Magelonina slibu věrnosti, jedná se o další z typických požadavků na milovníka v rámci dvorské lásky, jenž bývá velmi striktně dodržován. Je ovlivněn křesťanským pojetím monogamního manželství. Fakt, že partneři chtějí mít pouze jeden druhého, osvědčuje pravost lásky.¹³⁷ V našem případě tento slib skládají obě postavy, Magelona se však k němu uchyluje dříve, ještě v době, kdy si Petr jejími city nemůže být jistý. Důvody takového zobrazení se nám zdají být stejné jako v předchozím případě.

Když později dojde mezi oběma postavami k utajenému soukromému rozhovoru, Magelona je sice zobrazena jako stydlivá (rdí se) a počestná, vědomá si dobrých mravů (nevyjevuje Petrovi svou lásku fyzickým způsobem¹³⁸), zároveň ale vůči Petrovi velmi otevřená. Rovněž si uvědomuje nestandardnost a troufalost svého jednání, přestože ho ihned omlouvá a přestože v této fázi příběhu není nadále nijak problematizováno:

„Ctný a urozený rytíři, já mám veliké oblíbení nad tím, že jste ke mně přišli, neb jsem velikou žádost měla s vámi mluvití, ačkoli nesluší se takové mladici, jako já jsem, s mužským pohlavím samotně v tejnosti mluvití, tak jak jsem se já toho opovážila. Však jsem to z té příčiny učinila, neb jsem úmysl váš i srdce ctné upřímné býti uznala, kteréž mne k tomu smělou a bezpečnou učinilo.“¹³⁹

134 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovéfa*. Praha: NLN, 2000, str. 130.

135 Tamtéž, str. 141.

136 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 28 a 32.

137 Tamtéž, str. 24 – 25.

138 Magelonino chování v tomto momentě můžeme rovněž interpretovat v duchu pravidel dvorské lásky jako ovládnutí touhy. Viz in Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 23. Podrobněji se touto problematikou zabýváme v podkapitole *Vládnuoci princezna – zamilovaná dívka*.

139 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovéfa*. Praha:

Ačkoli je zde stejně jako v prvním rozhovoru Magelony s Petrem zachována nadřazenost ženské postavy (Magelona vede rozhovor, přikazuje Petrovi, co má dělat), po odtajnění Petrovy identity i jeho úmyslů mu nakonec odevzdává své srdce i svůj život, slibuje mu svou věrnost a zároveň ho vybízí k slibu zachování tajnosti a počestnosti vztahu:

„A protož můj ze všech nejmilejší, hleďtež sobě na vaší Magelonu dobře a pilně a bud'tež místrem a pánem srdce mého; nebo prosím, že poctivě, tajně a ve všem opatrně při sobě zanecháte až do času snoubení našeho. K tomu strany mne tím jistí a bezpeční bud'te, neb bych ráději smrti umřela, nežli bych já aneb srdce mé koho jiného zvoliti měla.“¹⁴⁰

S tímto závazkem se také mění způsob, jakým Magelona Petra oslovuje. Ještě na počátku rozhovoru k němu mluví jako ke „ctnému rytíři“¹⁴¹, na konci už ho tituluje jako „nejmilejšího pána a bohdá manžela“¹⁴². Tento vývoj by poukazoval na to, že koncept kurtoazní lásky, v němž má výsadní postavení žena, zvolna přechází do konceptu tradičně pojímané lásky manželské, v níž hlavní postavení patří muži. Na druhou stranu ovšem nelze přehlédnout, že Magelonino poddání se Petrovi má formu příkazu a v Petrově odpovědi je také jako příkaz interpretováno:

„Má ze všech nejmilejší, nejurozenější kněžno a nejpěknější mezi všemi tohoto světa, nejsem hoden, abych vám mohl z toho děkovati. Však jak jste pověděli, to tak při tom zůstaň. Já jsem hotov a slibuji poručení a rozkaz váš ve všem věrně naplniti, jestliže se bude Pánu Bohu líbiti.“¹⁴³

Zdá se tedy, že spíše než o přechod jednoho konceptu lásky k druhému se jedná o jejich spojení. Místo lásky kurtoazní a tradičně pojímané lásky (před)manželské zde máme kurtoazní (před)manželskou lásku. Magelona se Petrovi skutečně poddává, ale činí tak dobrovolně a teprve poté, co si ji Petr získal svou krásou, udatností a dokázal, že je jí roven počestností i rodem. Na druhé straně pro Petra zůstává Magelona stále jeho vyvolenou princeznou, jejíž příkazy plní. Oddanost je tedy vzájemná.

Láska mezi Petrem a Magelonou však nemá pouze charakter milostný, ale také charakter lásky k blízkému člověku. Tento způsob lásky se projevuje ve dvou formách. Už v prvním rozhovoru prosí Magelona Petra „přátelsky“, aby ke dvoru jejího otce chodil častěji¹⁴⁴,

NLN, 2000, str. 139 – 140.

140 Tamtéž, str. 141 – 142.

141 Tamtéž, str. 139.

142 Tamtéž, str. 142.

143 Tamtéž.

144 „Šlechtný rytíři, prosím vás přátelsky, že sem častěji choditi budete kratochvil provozovati, neb bych měla s vámi něco tajně o rytířských věcech [...] rozmlouvati.“ Tamtéž, str. 125.

o něco později pak Petra oslovuje „příteli a pane“¹⁴⁵, čímž jsou obě podoby lásky propojeny. Na ještě silnější pouto mezi postavami poukazuje oslovení „šlechtný a urozený páne a bratře můj milý“¹⁴⁶, jehož Magelona užije v odpovědi na Petrovo vyznání. Téma přátelství bylo původně užíváno pouze v dílech o vztazích mužů, odtud se pak rozšířilo i na milostné romány. Spolu s vizuální a povahovou podobností svědčí o silné spřízněnosti partnerů.¹⁴⁷

Oddanost postav, o níž jsme hovořili výše, je stvrzena zlatým řetězem z Magelonina hrdla pro Petra a třetím prstenem pro Magelonu. Tento prsten má zvláštní hodnotu, zdá se, že mezi postavami vytváří závažný svazek, neboť Magelona se na základě jeho přijetí cítí oprávněna Petra obejmout a políbit: „A tak přijala ten prsten krásná Magelona dobrotivě, a obrátivše se zase k němu, objala ho a políbila.“¹⁴⁸

Na tomto Mageloninu jednání je zajímavé, že spojuje dva kroky postupného sbližování v rámci dvorské lásky, doteky (zde objetí) a polibky¹⁴⁹, což považujeme za další projev otevřenosti Magelony vůči Petrovi.

Z hlediska dvorské lásky motiv třech prstenů zřejmě symbolizuje jednotlivé fáze Petrovy touhy. Petr je zamilován do Magelony, touží po ní, ale nemá žádnou příležitost setkat se s ní soukromě a rovněž se jí nechce dát předčasně poznat. Posílá jí po chůvě prsten. Magelona jej akceptuje. Tím Petr dostává šanci doufat v přijetí, stává se prosebníkem. Tato pozice ho opravňuje vyjádřit se jasněji, ale bez většího nátlaku. Petr posílá Mageloně druhý prsten a navrhuje schůzku mezi čtyřma očima. Magelona poté Petra přijímá jako svého budoucího manžela, ale zároveň ho zavazuje zkouškou čistoty (assag). Petr se zkoušce podrobuje, dává Mageloně třetí prsten.¹⁵⁰

Podruhé Petr vystupuje z role oddaného služebníka, když Mageloně řekne, že by chtěl odjet za rodiči, a to pouze proto, aby vyzkoušel, jak bude reagovat, respektive proto, že chce znát sílu její lásky. Magelona je v reakci vylíčena jako na Petrovi fatálně závislá, čímž vypravěč navazuje na již dříve užitou metaforiku lásky jako nemoci a přítomnosti milované osoby jako jediného léku:

145 „*Nejurozenější příteli a pane, poněvadž to tak býti má, jak pravíte, tehdy rada má, abychom, což nejspěšněji a nejraněji bude moci býti, pro dvě příčiny odsud odjeli pryč.*“ Tamtéž, str. 153.

146 „*Šlechtný a urozený páne a bratře můj milý, děkuji všemohoucímu Pánu Bohu, stvořiteli svému, [...] že jsem našla tak ušlechtilého člověka, [...] kterémužto nemůže rovný nalezen býti na zemi v udatnosti, počestnosti, kráse a moudrosti.*“ Tamtéž, str. 141.

147 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 130.

148 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 142.

149 Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 23.

150 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 129 – 130.

„Ale toto jest mi velmi obtížné, že vy svou ze všech nejmilejší, kteráž bez vás žádné radosti na tomto světě ani žádného odpočinutí a potěšení míti nemůže, zde opustiti a od ní pryč jeti chcete. Tak vám to zajisté oznamuji, jestliže ode mne odjedete, že brzy o smrti mé zvíte, a toho vy všeho, a zvláště smrti mé, příčina budete.“¹⁵¹

Tato závislost nicméně nečiní Magelonu pasivní, naopak ji spíše nutí k velmi realistickému uvažování. Na Petrovu zprávu reaguje prosbou, aby ji v případě odjezdu vzal s sebou. Petr navrhuje únos, jenž však nemá tradiční podobu násilného zmocnění se panny, ale spíše společného odjezdu či útěku:

„Jestliže byste však chtěli se mnou jeti, buďtež s tím bezpeční, že vás ve vsí uctivosti a upřímností unésti a tu přípověď svou, kterouž jsem vám učinil, pevně a neporušeně držeti chci.“¹⁵²

Magelona kvůli obavám z nuceného sňatku s mužem, kterého jí určí otec, a Petrovy netrpělivosti jeho návrh přijímá a ještě Petra podněcuje k rychlým přípravám tajného odjezdu. I v tomto případě si Magelona uvědomuje, že z konvenčního pohledu se bude její jednání (odchod z otcovského domu s mužem nižšího postavení, bez požehnání rodičů a oficiálního oddání) jevit jako zavrženíhodné (otec by je nechal oba popravit¹⁵³). To však nevytváří žádnou překážku pro uskutečnění plánu, neboť Petr Magelonu opakovaně ujišťuje o zachování počestnosti:

„A vy jste mi též připověděli, že mne chcete ve vsí počestnosti chovati až do snoubení a utvrzení našeho.“ A počal ten šlechtný rytíř Petr zase znovu přísahati, slibujíc jí, že to všecko tak a nejináč chce zdržeti.“¹⁵⁴

Stejně jako v případě Magelonina prvního soukromého rozhovoru s Petrem (viz výše) se i zde poukazuje na rozpor mezi jejím chováním a jeho hodnocením optikou konvenční morálky. Magelonino (i Petrovo) jednání sice zůstává zcela v mezích počestnosti, přesto však konvenčním požadavkům na chování mladé šlechtičny neodpovídá, jak můžeme vyčíst z obecně zavrhujeícího „nesluší se“, jež použije Magelona v prvním rozhovoru¹⁵⁵, i

151 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 152.

152 Tamtéž, str. 153.

153 Postava Magelonina otce plní v textu roli žárlivce bránícího sňatku, před kterým je vztah nutno tajit. Tato funkce je však silně redukována, poněvadž vzhledem k tomu, že vztah se skutečně podaří utajit, zůstává v podstatě potenciální. Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 16 – 17.

154 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 153.

155 *„Ctný a urozený rytíři, já mám veliké oblíbení nad tím, že jste ke mně přišli, neb jsem velikou žádost měla s vámi mluvíti, ačkoliv nesluší se takové mladici, jako já jsem, s mužským pohlavím samotně v tejnosti mluvíti, tak jakž jsem se já toho opovážila.“* Tamtéž, str. 139.

z předpokládaného silnějšího odsudku Magelonina otce. Domníváme se, že tyto rozpory by bylo možno považovat za další projev střetu mezi silou milostného vztahu a dobovými morálními konvencemi, nebo ještě obecněji za střet mezi touhou prosadit svou vlastní vůli s požadavkem zachovat se podle těchto konvencí.

6.1.1 Iniciativa versus aktivita

Hned od počátku příběhu se Magelona vyjevuje jako velmi rozhodná a iniciativní. Když se do Petra zamiluje, podnikne všechny kroky pro to, aby jej získala. Prosí otce, aby pořádal co nejvíce turnajů. Petra vyzývá, aby se jich a podobných kratochvílí účastnil. Rozhoduje se, že si Petra vezme. Protože k tomu potřebuje znát jeho totožnost, nařizuje chůvě, aby ji zjistila, nechce čekat, až ji Petr prozradí sám. Zavazuje Petra zkouškou čistoty a podněcuje jej k přípravám tajného odjezdu. Do určité míry se dá říci, že iniciuje i Petrův odjezd od rodičů, i když její vliv je zde nepřímý (Petr neodjíždí zcela ze své vůle, ale proto, že je přitahován pověstí o krásné dívce). Konvenční požadavky spojené s jejím postavením jí však znemožňují téměř veškerou aktivitu (Magelona je těsně spjata s budovou otcova zámku a v rámci ní ještě se svým pokojem, kde jedině může projevit své city), ta se tedy přenáší na další postavy: otce, chůvu a hlavně Petra.

Poměr iniciativy a aktivity ve vztahu Magelony a Petra do jisté míry souvisí s rolemi, jež obě postavy zauímají. Magelona má ve vztahu zpočátku vyšší postavení, je tedy oprávněna určovat, jak a jakou rychlostí se bude vztah vyvíjet. Petr naopak přijímá roli podřízenou. To ale neznamena, že by pouze naplňoval Mageloniny záměry, tedy provozoval aktivitu vzešlou z její iniciativy. Petr se z vlastní vůle rozhoduje zatajit rodičům pravý cíl své cesty, získat Magelonino srdce v roli chudého rytíře, neprozradit napoprvé Mageloně svou identitu a dokonce zkusit pevnost Mageloniny lásky.

6.1.2 Vládnoucí princezna – zamilovaná dívka

Na základě toho, jak jsme o Mageloně pojednali výše, se může tato postava jevit jako poněkud ambivalentní nebo nevyrovnaná. Na jedné straně ji vidíme jako vysoce urozenou dívku, která vládne ve vztahu k muži, jenž se dobrovolně vydává za níže postaveného, zbožňuje ji a touží získat její lásku, na druhé straně je sama zobrazována jako ovládaná láskou a touhou po tomto muži. Tento protiklad můžeme chápat jako líčení Magelonina zušlechťujícího boje proti silnému vzplanutí lásky. Magelona se do Petra zamiluje v podstatě na první pohled, odhodlává se však svým citům a své touze nepodlehnout, dokud nezjistí, zda

je jí Petr hoden. Tím staví vědomí své urozenosti mezi sebe a Petra jako překážku. Tento krok, typický pro hrdinky děl s kurtoazní tematikou, je zajímavý v tom, že využívá požadavek na ženicha, jenž nepatří do tradiční sféry požadavků na dvorského milovníka, ale spíše k požadavkům dobové konvence pro výběr partnera, dochází zde tedy ke skloubení obojího. Vytrvat ve svém předsvědčení pomáhá Mageloně jednak chůva, která jí opakovaně připomíná její urozenost, nutnost prověřit Petra a jeho záměry (přitom se zdůrazňuje rys cizinctví)¹⁵⁶ a nepostupovat příliš ukvapeně¹⁵⁷, jednak fyzická vzdálenost, jež ji od Petra rozděluje. Protože je však její láska opravdu silná, snaží se Petrovi vyjít vstříc a zůstává vůči němu otevřená natolik, nakolik to jen pravidla dvorské lásky dovolují. Domníváme se, že nejlépe je to vidět na výše uvedeném příkladu prvního intimního rozhovoru. V tom Magelona sice potlačuje fyzické projevy náklonnosti vůči Petrovi, nicméně mu sděluje, že pociťuje „**veliké oblíbení** nad tím“¹⁵⁸, že přišel a že měla „**velikou žádost**“¹⁵⁹ s ním mluvit. Potřeba vyjádřit svou lásku a zároveň nutnost potlačit její fyzické projevy se spojují. Magelona získává svého milovaného muže, aniž by podlehla touze. Vychází tedy z boje vítězná a silnější.

6.1.3 Dobývání dobytého

Co se týče líčení vztahu mezi Magelonou a Petrem, vnáší do textu jisté napětí rozdílný úhel pohledu obou postav, respektive různá míra znalosti situace. V textu se zcela explicitně říká, že milostné vzplanutí mezi postavami je vzájemné, Magelona je však oproti Petrovi značně zvýhodněna. První Mageloninou výhodou je, že Petra spatří dříve než on ji, může pozorovat jeho činy a v důsledku toho se také jako první zamiluje. Dalším Mageloniným kreditem je její královský původ a mimořádná krása. Magelona je zvyklá, že se urození muži

156 „*Nejmilostivější kněžno a nejmilejší dcero, což to myslíte? Však mně jest dobře známo důstojenství a povýšení rodu vašeho tak, kdyby vás nejznamenitější pán světa tohoto k stavu manželskému dostal, velice bych nad tím potěšená byla. Ale vy srdce vaše a lásku přikládáte k tomu cizozemci a mladému rytíři, kterýž vám i s přátely svými neznámý jest. Snad on nic jiného od vás nežádá, jedině vašeho posměchu a lehkosti, a kdyby to, což chce, na vás obdržel, potom by vás opustil.*“ Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 127.

„*Nejurozenější kněžno a dcero a nejmilejší srdce mé, prosím vás s pilností, že takovému předsevzetí v ušlechtilém srdci vašem žádného průchodu nedáte, neb by to chvalitebné ani poctivé nebylo, abyste vy, jsouc taková vysoce urozená kněžna, tak pojednou měli tomu cizozemci a neznámému rytíři lásku a milost svou dáti.*“ Tamtéž, str. 130 – 131. V těchto připomínkách vystupuje chůva v roli rádkyně, jež Mageloně doporučuje, aby byla opatrná, co se týká mužů a jejich záměrů. Tím se do textu dostává časté téma děl dvorské literatury – varování žen před nestálými milenci, kteří lásku pouze předstírají (Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 26), přestože zde není vysloveno tak jasně.

157 „*Nejurozenější kněžno, já což mluvím, činím pro vás a vám ku poctivosti, nebo všecky věci, kteréž se nepořádně a nesmyslně dějí, přichází vají těm, kteříž to činí, ku poctivosti, a také nebývají chváleni od těch, kteříž se potomně na to doptávají.*“ Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 131.

158 Tamtéž, str. 139.

159 Tamtéž. Zdůraznila A. K.

sjíždějí zdaleka, aby jí směli složit hold. Není tedy překvapivé, že je přesvědčena, že ji Petr přijel do Neapole získat. Z jeho chování navíc vysuzuje urozený původ a i srdce jí napovídá, že Petr je pro ni ten pravý:

„Má nejmilejší starosto, zdaližť jsem prve nepravila, že on musí být velikého znamenitého rodu, nebo to srdce mé dobře ví, a také můžeš tomu dobře rozuměti: kterak takový drahý a rozkošný prsten může od chudého býti.“¹⁶⁰

Požadavek na Petra, aby prokázal své kvality, je tedy ze strany Magelony chápán jako pouhé ujištění. Na druhé straně se Petr ocitá v nejistotě mnohem větší, neboť je právě v roli jednoho z nápadníků, kteří se přijeli o Magelonu ucházet, ze společenského hlediska navíc jeho šanci na úspěch snižuje fakt, že se prezentuje jako chudý rytíř a je cizinec. Petr se účastní turnajů, jež pořádá Magelonin otec, a nejenže neví, že dívka, o niž usiluje, ho již miluje, neví dost dobře ani to, jak vypadá¹⁶¹. A poněvadž ani po prvním setkání mu Magelona nemůže dát své city bezprostředně najevo, nemůže si přes veškeré přísliby být její láskou jistý. Všechny tyto okolnosti nutí Petra, aby postupoval velmi opatrně a získával Magelonino srdce postupně, přestože mu patří od první chvíle.

6.2 Panna v lese opuštěná

Po stručném vyličení společného útěku a reakce Mageloniných rodičů (král Magelon nechává dvojici hledat a slibuje Petrovi krutý trest) se ve druhé části příběhu přesouváme z dvorského prostředí do hustého lesa, v němž se Petr s Magelonou chtějí schovat před Mageloniným otcem a odpočinout si.

Magelona usíná Petrovi na klíně, Petr se na ni dívá a přemožen touhou po ní, odhalí její ňadra. Přitom najde kousek červené látky, v níž jsou ukryty prsteny, které jí daroval. Petr je odloží, nevěnuje jim pozornost. Přiletí však pták, prsteny ukradne a upustí do moře. Petr se je snaží najít, ale přitom je na loďce odnesen na širé moře. Tento sled událostí poukazuje k tomu, že příběh se vyvíjí podle schématu služba ženě – milostný vztah z této služby plynoucí – slib – jeho porušení – trest, jež je typické pro díla s tématem dvorské lásky.¹⁶² Petr se zavázal podstoupit zkoušku čistoty, ale závazek porušil, za což je potrestán odloučením od své milované.

160 Tamtéž, str. 130.

161 *I trefilo se jednoho dne, že král toho rytíře k obědu zvátí rozkázal, aby ho, jakž na to náleží, uctil. Z toho se ten rytíř velmi zradoval, jsa té nádeje, že krásnou Magelonu, královskou dceru, tím prve uhlídá, neb ji prve nikdá právě neviděl.* Tamtéž, str. 123.

162 Petrů, E.: Rytířský epos a jeho proměny. In Petrů E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majíce*. Praha: Odeon, 1989, str. 20.

Že však jistá část viny spočívá i na Mageloně, respektive že se Magelona domnívá, že se provinila, můžeme vyčíst z její reakce po probuzení, když dokonce ještě ani neví, že je sama (čímž pokračuje líčení Magelony jako velice intuitivní):

„Můj nejmilejší Petře, což jsem já čistě pospala. Já držím, že jsem vám skrze to nějakou příkrost učinila.“¹⁶³

Stejně tak pocit viny později vyplývá z její reakce na zprávy o tom, že Petr se stále nevrátil do Provence, jež není podána přímo, ale formou vyprávění o ní:

Čemuž když krásná Magelona porozuměla a uslyšela o tom hraběti a hraběnce a že Petr dobrovolně od ní neodešel a že tím ta nešťastná chvíle, v kterouž ona spala, vinna, a tak nemohouc se děle zdržeti, i počala plakati.¹⁶⁴

Vidíme tedy, že Magelona bere odpovědnost za neštěstí, které se jim přihodilo, na sebe, jako odpovědnost za něco, čemu mohla a měla zabránit.

Nyní se vrátíme k situaci, v níž Magelona promluví k Petrovi, ale nedostane se jí žádné reakce. Když Magelona zjistí, že se v lese ocitla sama, její první reakcí je úlek. Ten se projevuje nejprve fyzicky, v návaznosti na předchozí líčení Mageloniny životní závislosti na Petrovi se objevuje obraz mdloby a smrti¹⁶⁵:

...vstoupila bolest do hlavy její, takže se domnívala, že již tu musí umřít, a padla velikou mdlobou na zem, ležící tu dlouhou chvíli, jako by mrtvá byla.¹⁶⁶

Po zobrazení fyzické reakce vypravěč odhaluje Magelonino nitro v toku vnitřního monologu, respektive vnitřní promluvy k určitým bytostem, jehož rozvíjení je typické pro počátky žánru kurtoazního románu.¹⁶⁷ Spíše než o vylíčení psychologie postavy se však jedná o rétoricky pojatý vnitřní monolog, jenž se v evropské literatuře objevuje až do osmnáctého století a jež souvisí s antickým názorem, že myšlení je pouze nevyslovená řeč, a lze na něj tudíž aplikovat rétorická pravidla. Tento typ vnitřního monologu se vyznačuje uhlazeným jazykem a velmi přesně volenými slovy, složenými tak, aby co nejvíce ovlivnila recipienta, na jehož reakci text cílí.¹⁶⁸

Podíváme-li se na Mageloninu promluvu jako na celek, můžeme si povšimnout, že je jasně strukturovaná. Magelona se nejprve obrací k nepřítomnému Petrovi, poté k neštěstí,

163 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 162.

164 Tamtéž, str. 169.

165 Na takovou závislost poukazuje také pouze o něco později vyslovené přání společné smrti: „*Ach nešťastná chvíle, kdy se naše rozloučení stalo. Jestliže jsi umřel, proč jsem já také s tebou neumřela?*“ Tamtéž, str. 164.

166 Tamtéž, str. 163.

167 Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 134.

168 Scholes, R., Kellogg, R.: Postava ve vyprávění. In týž: *Povaha vyprávění*. Brno: Host, 2002, str. 177 a 182.

následně k Bohu a nakonec uvažuje jen sama pro sebe. Každá z těchto promluv je relativně ucelená, nedochází k míšení oslovovaných. První část řeči má charakter obvinění (nejprve Petra, poté sebe, nakonec neštěstí), při oslovení Boha se tento charakter mění na prosbu. V závěrečných úvahách Magelona odhaluje pravého viníka jejího a Petrova neštěstí – d'ábla.

Výrazným prvkem, který dle našeho názoru na rétorický charakter monologu upozorňuje, je Magelonino přirovnání sebe samé k Médece a Petra k Iásonovi. Scholes a Kellogg uvádějí právě Médein vnitřní monolog v *Argonautice* jako příklad stylizace a ustáleného užívání tohoto prostředku v určitých situacích, tedy například v promluvách žen, jež jsou zamilované, prožívají okamžik krize, zmítají se mezi svou vášní a tím, co je správné, nemají se komu svěřit a často zvažují sebevraždu.¹⁶⁹ Magelona nemluví sama k sobě, o sebevraždě neuvažuje, ani už není v situaci, kdy se musí rozhodovat mezi city a povinností (nicméně na obdobný rozkol mezi city srdce a momentálním přesvědčením ukazuje citace ze závěru Mageloniny obviňující řeči k Petrovi uvedená níže). Přesto se však domníváme, že ostatními rysy na svou antickou předchůdkyni navazuje.

První část promluvy k Petrovi má podobu série těsně po sobě kladených obžalovacích otázek. Magelona Petrovi zazlívá, že ji opustil, odvedl z otcova domu a nechal v lese na pospas přírodě. Vyčítavý a zároveň dojímavý charakter otázek ještě zdůrazňuje hojné užívání částice „ach“ a slovního spojení „ach běda“ a podobných a skutečnost, že Magelona Petra stále oslovuje jako milovaného partnera:

„Ach můj ze všech nejmilejší Petře, má nejmilejší láska a nádej, kde jsem já ztratila tě, a proč jsi se ode mě odloučil a mě, svou věrnou tovaryšku, tak opustil? [...] Ach běda, přeběda, což jsem já tobě nelibého učinila? Proč jsi mne z domu otce mého, krále Neapolis, vyvedl a v tak velikém zármutku a bolesti blíže smrti než čeho jiného pozůstavil? [...] Ach můj nejmilejší Petře, kde jest tvá urozenost, kde tvé ušlechtilé srdce, kde tvá víra a přípověď?“¹⁷⁰

Magelonino zoufalství vrcholí příkrým odsouzením. Okamžitý obrat k srdci, které mluví v Petrův prospěch, lze chápat dvojím způsobem: Buďto zesiluje působivost Magelonina odsudku (zvyšuje sympatie vůči Mageloně a tím zároveň antipatie vůči Petrovi), nebo naopak již anticipuje další vývoj událostí (stejně jako v předchozí části dalo srdce Mageloně poznat, že je Petr urozený, zde jí ukazuje, že ji neopustil svévolně). Pokud akceptujeme tuto druhou interpretaci, můžeme vidět, že boj mezi Mageloniným úsudkem, vzniklým na základě skutečnosti bezprostředně viděné (a vnímané), a intuicí srdce ještě doznívá v přirovnání sebe

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 180 – 181.

¹⁷⁰ Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovera*. Praha: NLN, 2000, str. 163.

samé k Médeee a Petra k Iásonovi:

„Zajisté ty jsi ten nejukrutnější člověk na světě, který z mateře zrozen býti může, ačkoli srdce mé nemůže o tobě nic zlého mluvit. Ouve, což mám již více činiti? Jistě jsi druhý Jason a já druhá Medea.“¹⁷¹

V této fázi o sobě Magelona zapochybuje pouze jednou, když uvažuje, zda Petra neodpudila její přílišná otevřenost a vstřícnost vůči němu, i toto případné pochybení ovšem v zápětí odmítá, dává ho za vinu lásce k Petrovi:

„Ach můj nejmilejší Petře, zdali jsi co takového na mě našel, což se tobě nelíbilo? Vpravdě žeť jsem se tobě velice znáti dala, neb jsem to z veliké lásky, kterou jsem k tobě měla, činila.“¹⁷²

Když však nalézá Petrova koně, uvědomuje si svůj omyl (vnímaná skutečnost a pocity srdce se sjednocují) a druhá část promluvy k Petrovi tak dostává spíše charakter omluvy a sebeovíňování z nedostatku důvěry:

„Ach nastojte, můj věrný milovníče, a já nevěrná že jsem tě tak sháněla, z čehož se srdce mé rmoutí až k smrti.“¹⁷³

Po krátké apostrofě neštěstí, v níž se opět silněji projevuje řečnický charakter promluvy a jež má v podstatě podobu konstatace zákona neštěstí¹⁷⁴, se pak obrací k Bohu s prosbou, aby zachoval její rozum, duši i tělo a především aby jí umožnil setkat se před smrtí ještě jednou s Petrem. Zde opět můžeme srovnat Magelonino a Petrovo jednání v nastalé situaci. Když vítr Petra zaneše na otevřené moře, propadá zoufalství a později absolutní pasivitě. V důsledku toho je zajat a dostává se do otroctví u sultána. V rámci svého zajetí prosí také on, aby se mohl znovu setkat s Magelonou:

V tom pak zármutku těžkém prosíval Pána Boha všemohoucího častokrát, [...] aby též ráčil svou milost a pomoc dáti, aby mohl té velebné svátosti svatého manželstva dojíti, prve nežli by umřel [...].¹⁷⁵

171 Tamtéž.

172 Tamtéž.

173 Tamtéž, str. 164.

174 „Ó neštěstí, což neupřímně nyní se mnou zacházíš, protivíc se věrným, a čím více vyšší osoby jsou, tím více s nimi válčíš.“ (Tamtéž). Také tato část promluvy, zdá se, odkazuje na antické dědictví, konkrétně na Aristotelovy požadavky na postavy tragédie. V *Poetice* Aristoteles uvádí, že hrdinou tragédie má být člověk, jenž „ani nevyniká ctností a spravedlností, ani neupadá do neštěstí pro svou špatnost a zlou povahu, nýbrž pro nějaké pochybení, a patří k lidem žijícím ve velké slávě a štěstí, jako Oidipús a Thyestés a vůbec významní příslušníci takových rodů [...] anebo spíše lepší než horší“. (Aristotelés: *Poetika*. Překlad M. Mráz. Praha: OIKOYMENH, 2008, str. 73 – 74). Za takových okolností v nás osud hrdiny vyvolá soucit, protože je nezasloužený, a strach, protože hrdina je nám podobný (Tamtéž, str. 73).

175 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 162.

Jak je patrné, v přáních obou postav panuje vzájemnost. Snahu po jejich naplnění však realizují obě zcela odlišným způsobem. Petr se upíná k duchovnímu způsobu, „dávajíc hojně almužny chudým křesťanům za svou ze všech nejmilejší Magelonu, majíc tu nádej, že ji Pán Bůh opustiti neráčí“¹⁷⁶, jenž je veskrze pasivní.¹⁷⁷ Magelona se odhodlává s boží pomocí Petra sama hledat. Její postoj se tedy ukazuje jako aktivnější:

„Ach, kdybych se mohla doptati, kde by byl, by byl kraj světa, chtěla bych za ním jíti beze vší pochybnosti.“

*A tak oumysl svůj na tom konečně zavřela, aby svého nejmilejšího Petra po všem světě hledala.*¹⁷⁸

Tento rozdíl vynikne, porovnáme-li Petrův způsob řešení situace s tím, který u něj předpokládá Magelona. Ta se totiž domnívá, že se Petr zachová stejně jako ona, jak můžeme pochopit z její promluvy k Petrovým koním, které pouští na svobodu:

*„Jakožto váš pán se ode mne ztratil a mne po světě hledá, tak také chci, abyste v světě běželi, kamž koli chcete.“*¹⁷⁹

Přestože však Magelona doufá, že se s Petrem ještě shledá, fyzické odloučení doprovázené ztrátou prstenů považuje za zrušení slibu lásky¹⁸⁰, což opět poukazuje na velmi pragmatické uvažování:

*„Jistě že nám takové protivensství nepřítel duch zlý nastrojil [...] a že jsme nechtěli povoliti jeho zlému pokušení a skrze to že jest ho do daleké země zavedl, zrušivši naši tuto společnou a dobrovolnou vůli a slib.“*¹⁸¹

176 Tamtéž.

177 Hrdina je samozřejmě determinován situací. Domníváme se však, že žánr kurtoazního románu, z něhož náš text vychází, by umožňoval i jiné řešení. Nejprve podotkněme, že tyto romány si nenárokují zobrazovat realitu, ale spíše ideál (Régnier-Bohler, D.: Dvorská láska. In Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (edd.): *Encyklopedie středověku*. Překlad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 134). Dále tento žánr počítá s tím, že hrdina prožije řadu dobrodružství, v nichž dokáže svoje kvality, čímž získá srdce milované dámy (Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 24). Le Goff však podotýká, že například v románech Chrétiens de Troyes dochází často k dobrodružství, jež činí hrdinu hodnotnějším, až po sňatku s vyvolenou dámou (Le Goff, J.: *Středověká imaginace*. Překlad I. Murasová. Praha: Argo, 1998, str. 158). Eduard Petrů pak spojuje dobrodružství a hrdinské činy s obdobím odloučení od milované ženy v důsledku porušení slibu a následného trestu. Hrdina podstupuje dobrodružství proto, aby odčinil svou vinu a získal zpět svou milovanou, popřípadě také přízeň jejího otce (Petrů, E.: Rytířský epos a jeho proměny. In Petrů E., Marečková, D., Sobotka, J. (edd.): *Rytířské srdce majice*. Praha: Odeon, 1989, str. 20). Jestliže tedy Petr zůstává zcela pasivní, považujeme to spíše za záměrně utvářený rys této postavy a důvod Petrova pasivního postoje spatřujeme v tom, že díky němu může být pozornost soustředěna na jednání hlavní ženské hrdinky.

178 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 164 a 165.

179 Tamtéž, str. 165.

180 Na rozdíl od Petra, jenž řetěz od Magelony neztratil, stále ho nosí a tak se upamatovává na vzájemný slib lásky: *Petr pak nosil vždycky ten zlatý řetěz na hrdle svém, kterýž mu byla jeho nejmilejší Magelona na potvrzení lásky dala*. Tamtéž, str. 161.

181 Tamtéž, str. 164.

Pragmatické uvažování a hlavně velmi praktické jednání je ostatně pro líčení hlavní hrdinky v této části příběhu typické. Magelona si s sebou na cestu bere zlato a stříbro, Petra se vydává hledat teprve ráno poté, co jej ztratila, v noci vyleze na strom, aby se chránila před divokou zvěří¹⁸², když najde cestu do Říma, nejprve sleduje, kdo a kam po ní chodí, maskuje se jako poutnice, aby nebyla poznána.

Takové jednání by pro čtenáře již samo o sobě mohlo být překvapivé, v textu je však jeho výjimečnost zdůrazněna ještě tím, že se poukazuje na Magelonino vychování a zvyk žít v luxusu, a to jak v Petrově nářku nad vlastními činy¹⁸³, tak v nepřímém vyprávění¹⁸⁴ a konečně i v Magelonině obžalobě Petra, v níž se nejvíce zdůrazňuje neslučitelnost situace, v níž se ocitla, se životem:

„Však jsi dobře věděl, že jsem já po tobě v domu otce svého, kdež jsem tak rozkošně a bohatě chovaná byla, zůstati nechtěla. Ach běda a běda, kterak ty to mysliti můžeš, abych já zde na takové poušti živá zůstati mohla? Ach, na jakém omylu stojíš, že jsi mne samotnou v takovém zarostlém houští opustil, v kterém já musím ukrutnou smrtí umřítí?“¹⁸⁵

Domníváme se, že tento další nesoulad mezi chováním, které by od Magelony bylo vzhledem k jejímu původu očekáváno, a jejím praktickým duchapřítomným jednáním je zde užito proto, aby bylo zdůrazněno utrpení hrdinky a zároveň její statečnost. Z žánrového hlediska je schopnost postarat se o sebe dalším důležitým rysem hrdinek milostných románů.¹⁸⁶

Na cestě za Petrem Magelona potkává poutnici a prosí ji, aby si s ní vyměnila šaty. V reakci poutnice dochází k dalšímu střetu mezi Mageloniným osobním chováním a tím, které je od ní konvenčně očekáváno, ale v opačném směru než ve výše uvedených případech. Jestliže jsme viděli, že v oněch případech je Magelonino přímočaré chování a praktické jednání považováno pro dívku z vyšších kruhů za společensky nepřijatelné či obtížně představitelné, zde je poutnicí naopak chápáno jako falešné a pohrdavé vůči chudým lidem, jež je pro šlechtu příznačné:

182 Text přitom zdůrazňuje, jak je to pro ni obtížné: *Když pak noc přicházela, hledala velikého dřeva, na kteréž s velikou těžkostí, práci a trápením vlezla a tu celou noc na něm sedíc, velmi málo spala [...].* Tamtéž, str. 164 – 165.

183 *„Ach běda a běda, má ze všech nejmilejší Magelono, dcero krále znamenitého, kterak tvé laskavé srdce to bude moci snesti, kdež se na takové a hrozné poušti samotná uzříš, a kterak z ní ven uchodíš, poněvadž jsi v tak veliké rozkoši a počestnosti rostla? Ach běda a přeběda, nejsem-liž já ukrutný člověk, že jsem tě z domu otce tvého a mateře tvé, kdež jsi tak rozkošně vychovaná, odvedl?“* Tamtéž, str. 159 – 160.

184 *Po dobré chvíli, když krásná Magelona po vši své libosti pospala, neb byla od jízdy ustálá a bděla tu celou noc, čemuž prvé byla nepřivykla, i procítla [...].* Tamtéž, str. 162.

185 Tamtéž, str. 163.

186 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku.* Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 129.

„Milostivá paní, poněvadž jste vy pěkně přioděná, neměli byste se proto chudým lidem Jezu Krista posmívati. Nebo takový pěkný oděv, kterýž vy máte, šlechtí a ozdobuje vám tělo, ale můj oděv (jakž naději mám) ozdobuje a šlechtí mi duši mou.“¹⁸⁷

Nakonec však poutnice Mageloně své šaty dává a Magelona se sama mění v poutnici, přičemž proměna je velmi důkladná:

Těž také krásná Magelona tak učinila a oblekši se v šaty té poutnice, zakryla sobě tvář tak, aby nemohl dobře obličej její spatřen býti, a kde nemohla zakryti, vzala slín a hlíny, tím se namazala, aby poznána nebyla.¹⁸⁸

Přestože by toto vzdání se světské krásy i dosavadní identity mohlo poukazovat na projev pokání či pokory před Bohem, v tomto případě se vzhledem k tomu, že Magelona tuší, že ji otec hledá, a obává se jeho hněvu, jedná spíše o praktické opatření (na takový účel explicitně poukazuje poslední citovaná věta, navíc jsme později utvrzeni, že Magelonu hledá její strýc, avšak v převleku ji nepozná). Na druhou stranu se ovšem zdá, že setkání s poutnicí dává Magelonině hledání konkrétnější směr.

Magelona doputuje do Říma a její první kroky vedou do chrámu svatého Petra, v němž se modlí za opětovné shledání se svým milovaným. Tato pasáž je důležitá z hlediska zobrazování vztahů mezi mužem a ženou.

Viděli jsme, že v předchozí části příběhu je sblížení Magelony a Petra líčeno velmi světsky. Bůh se sice v řeči postav objevuje, ale v podobě, která se jeví dost formálně. Žádná z postav se k němu totiž neobrací, nemodlí, nespolečá se na jeho pomoc. Jeho role ve vztahu Magelony a Petra není nijak zdůrazňována. Petr slyší o krásné dívce, vydává se za ní a získává ji svou krásou, vznešeností a udatností. Magelona se do Petra zamiluje a sama stanovuje podmínky, za kterých se chce za něj provdat. Když si se silou svého citu neví rady, obrací se na chůvu. Po vzájemném slibu lásky a příslibu získání manželské svátosti je sice na boží roli poukázáno poněkud explicitněji, obě postavy děkují Bohu, že jim umožnil získat vytuženého partnera¹⁸⁹, nicméně v textu se aktivní zásah Boha nepotvrzuje, jednání postav se nám nadále ukazuje jako výsledek jejich vůle. Navíc, když se Magelona jedinkrát v této části

187 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 166.

188 Tamtéž.

189 „Zdaliž jsem vždycky prve o tom nepravila? Neb srdce mé to dobře vědělo, na čemž i já nyní dosti mám, Pánu Bohu děkujíc; neb není žádná dcera tak vysoké urozenosti na zemi, aby mohla toho polovici o něm zvědět, jako já vím, a šťastnou by se býti pravila, kdyby ho mohla za milého člověka míti.“ Tamtéž, str. 143. Když pak ten rytíř do své hospody přišel, přemejšlel o té velké přívětivosti, kteráž jej od krásné Magelony potkala, chválíc Pána Boha, že mu takové štěstí dáti ráčil, myslíc sobě, že Pán Bůh žádnému jinému rytíři takové poctivosti popřítí neráčil, jako jemu, a divil se sám v sobě takové nevypravitedlné kráse přešlechtilé kněžny panny Magelony [...]. Tamtéž, str. 144.

příběhu obrací na Boha s prosbou, aby ochránil Petra během turnaje, Petr následně svoje vítězství připisuje Mageloně, čímž ji v roli Boha nahrazuje:

*A mezi jiným mnohým rozmlouváním chválila ho krásná Magelona. Ale Petr zase jí odpověděl, že on toho sám svou mocí a silou nečinil, než že její krása to učinila a jej k tomu ponoukala, a skrze to že mu ta počestnost a pochvala přišla.*¹⁹⁰

V této části příběhu si už z uvedených ukázek můžeme povšimnout, že se obě postavy obracejí na Boha jako na pomocníka v nouzi, kromě toho je také několikrát explicitně řečeno, že Bůh je přímým činitelem toho, co se děje Petrovi:

*A Pán Bůh všemohoucí, kterýž všechny věci podlé své svaté vůle působiti ráčí, způsobil veliký vítr, kterýžto velikou mocí Petra s tou lodičkou vzavši, nesl ji mimo jeho vůli až na veliké a hluboké moře.*¹⁹¹

V Magelonině modlitbě se zase projevuje jako strůjce všech událostí, jež se mezi ní a Petrem odehrály, její iniciativní úloha je tedy do značné míry oslabena. Magelona se cítí být k Petrovi připojena a považuje jej za dar od Boha:

*„Ó všemohoucí věčný Bože, Pane Jezu Kriste, kterýž jsi mne tvé veliké štědrosti a veliké rozkoši posaditi a nejušlechtlejšímu světa tohoto, kteréhož jsem já nade všechny jiné lidi zamilovala, přitovaryšiti ráčil, [...] ó všemohoucí, věčný, dobrotivý Bože, že jsi mi ho kdy ráčil dáti, poněvadž ho zase tak brzo vzíti ráčil, protož tebe prosím [...] pro tvé štědré milosrdenství, jest-li tvá svatá vůle v tom, že mi zase ráčíš dáti mého nejmilejšího pána a manžela, kterémuž jsem já skrze tvé svaté jednání připojena byla.“*¹⁹²

Silnější pozice Boha zde souvisí s tím, že došlo k narušení řádného stavu věcí a Bůh je v roli toho, který v nastalé situaci jediné může potrestat Petra (popřípadě i Magelonu) za jeho přestupek, rozdílné líčení poměru sil mezi Bohem a lidmi je však patrně spjato také s místem, kde se obě části příběhu odehrávají. První část děje je situována převážně na královský dvůr, popřípadě jiná místa města Neapole, tedy do prostorů civilizovaných, člověkem kultivovaných, a tudíž (aspoň na první pohled) člověkem ovládaných.¹⁹³ Naproti tomu Petr se na Boha obrací na širém moři, což je prostor pustý, ve Starém zákoně i germánských a keltských náboženstvích spojovaný s říší mrtvých. Cesta lodí přes moře je zase v křesťanství považována za symbol lidského života a jeho nebezpečí.¹⁹⁴ Les, ve kterém se ocitá Magelona,

190 Tamtéž, str. 151.

191 Tamtéž, str. 158 – 159.

192 Tamtéž, str. 166 – 167.

193 Le Goff, J.: *Středověká imaginace*. Překlad I. Murasová. Praha: Argo, 1998, str. 73.

194 Lurker, M.: Moře. In týž: *Slovník symbolů*. Překlad A. Bakešová a kol. Praha: Euromedia Group k. s., 2005, str. 305.

sice z počátku plní funkci útočiště a úkrytu, avšak v momentě, kdy Magelona pochopí, že je v něm sama, jsou zdůrazněny jeho nebezpečné stránky, hlavně přítomnost divoké zvěře a rovněž opuštěnost. Z hlediska spirituálního pak může být les – evropská alternativa pouště – obydlím poustevníků, ale také místem setkání s démony a pokoušení ďábla (což vysvětluje, proč je Magelona přesvědčena, že ďábel stojí za jejich společným neštěstím).¹⁹⁵ Chrám svatého Petra je prostor vytvořený lidskou činností, ale specifický, je místem přítomnosti Boha, takže není nikterak překvapivé, že se zde k němu Magelona obrací a že zde jeho úloha ve vztahu Magelony a Petra nabývá mnohem větší důležitosti.

Kontrastní pojetí lidské a boží kompetence v obou částech příběhu může mít částečně také výchovný účel připomenout recipientovi, že skutečným strůjcem všeho dění není člověk, ale Bůh.

Při důkladném pohledu na první část příběhu se však ukazuje, že je možná ještě jiná interpretace (která ovšem neruší interpretaci předchozí) a že rozdíl mezi mocí Boha v první a v této části příběhu nemusí být tak velký, jak se při prvotním čtení zdá. Poukazuje na to například Magelonino chápání lásky k Petrovi jako osudové, nebo Bohem předem dané:

*„Nu věřiz tomu dokonale, že jest to ten rytíř, který má můj pán a manžel býti, bez něhožto nemůžu žádného veselí a potěšení míti.“*¹⁹⁶

Rovněž srdce, jež Mageloně dává poznat, že Petr má být jejím vyvoleným, můžeme chápat jako orgán lidských citů a intuice, ale rovněž jako mediátora, jehož prostřednictvím k Mageloně promlouvá Bůh.¹⁹⁷

6.2.1 Tři v jedné

V této části příběhu dochází k znejistění Magelonina postavení v triádě ženských rolí panna – manželka – vdova, s níž se v křesťanské kultuře setkáváme již ve čtvrtém století v díle církevních Otců. Trojice panství – manželství – vdovství zde není chápána jako jednotlivá stadia ženského života, ale kvalitativně, jako různě hodnotné morální formy ženství dosahující v různé míře ideálu sexuální zdrženlivosti. Normativem tohoto klasifikačního modelu je tudíž

195 Le Goff, J.: *Středověká imaginace*. Překlad I. Murasová. Praha: Argo, 1998, str. 64 – 66.

196 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 136.

197 V křesťanské symbolice zastupuje srdce mimo jiné vnitřního člověka v protikladu k vnějšímu zjevu. Bůh vidí do srdce člověka, sídlí v něm (srdce jako chrám Boží), zatímco člověk je odkázán na zdání (Rulíšek, H.: *Srdce*. In týž: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005, paginace neuvedena). Rozdíl mezi vnitřním a vnějším můžeme dobře zaznamenat například v jednom z rozhovorů, v němž Magelona přesvědčuje chůvu o Petrově urozenosti: *„Má nejmilejší máte, zdaližť jsem prve nepravila, že on musí být velikého znamenitého rodu, neb to srdce mé dobře ví, a také tomu můžeš dobře rozuměti: kterak takový drahý a rozkošný prsten může od chudého býti?“* Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 130.

panenství, skrze nějž jsou interpretovány i ostatní dva články modelu.

Vliv patristického modelu se v diskuzi o povaze ženství a ve spisech o panenství, manželství a vdovství udržel až do šestnáctého století. Zároveň se v tomto století díky luteránské reformě a dílům Juana Luise Viveše prosazuje pojetí panenství, manželství a vdovství jako stadií ženského života, kterými žena postupně může, ale nemusí projít. V luteránském modelu se stává základním interpretačním rastroem manželství. Každé ze tří stadií je spojeno se specifickými sociálními normativy. Naplnění či naopak nenaplnění těchto normativů odpovídá genderům dobrá, nebo špatná panna, manželka či vdova.¹⁹⁸

Tento diferencovaný pohled na ženství se udržel až do poloviny osmnáctého století. Teprve v jeho druhé polovině se začíná objevovat dichotomický model, který proti sobě staví už „jen“ maskulinitu a feminitu.¹⁹⁹

V našem textu žádné stopy nového pohledu na ženství neshledáváme, což odpovídá jednak tomu, že se dichotomický model neprosadil ihned, jednak konzervativnímu charakteru *Magelony* jako knížky lidového čtení. V textu se o Mageloně mluví jako o opuštěné panně²⁰⁰, Petr se dovolává božího povědomí o tom, že mezi nimi „žádné nepořádné milosti nebylo“²⁰¹, Magelona je zase přesvědčena, že odloučení „nepřítel duch zlý nastrojil, poněvadž v takové milosti a lásce naší nic nepořádného nebylo“²⁰² a konečně sama sebe označuje v prosbě k Bohu za pannu:

*„...prosím Tvé milosti, rač mne smutnou pannu potěšiti a ostříhati smyslu a rozumu mého.“*²⁰³

Když však prosí Boha, aby jí umožnil znovu se setkat s Petrem, tituluje ho jako „ze všech nejmilejšího pána a manžela“²⁰⁴ a obdobně Petr si stěžuje, že „naše snoubení a manželstvo nechtělo nám dlouho trvat“²⁰⁵. Takové titulování partnera by poukazovalo na to, že slib, který si Magelona s Petrem vzájemně dali, vytváří mezi nimi manželský svazek, přestože je to svazek fyzicky nenaplněný. Jisté otázky může vzbuzovat přechod od oslovení

198 Storchová, L: Gender a „přirozený řád“ v českojazyčných diskurzech vdovství, panenství a světectví raného novověku. In Ratajová, J., Storchová, L. (edd.): *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2008, str. 516 – 517 a 521.

199 Storchová, L.: „Rozdělití samečka od samičky... zpříčiny pohlaví“. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století. In Ratajová, J., Storchová, L. (edd.): *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*. Praha: Scriptorium, 2010, str. 457 n.

200 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 164.

201 Tamtéž, str. 160.

202 Tamtéž, str. 164.

203 Tamtéž.

204 Tamtéž.

205 Tamtéž, str. 160.

„můj ze všech nejmilejší pane a bohdá manželé“²⁰⁶, jež Magelona používá k oslovení Petra při vzájemném slibu lásky a které Petr následně použije pro označení sebe samého (v tomto případě je „bohdá“ uvedeno v závorce), k výše uvedeným citacím ze situace, kdy se obě postavy ocitají jedna bez druhé, v nichž se ono „bohdá“ ztrácí. Vzhledem k tomu, že v textu nenacházíme žádnou oporu pro výklad, že ve vztahu došlo k dalšímu kroku, tedy buďto fyzickému naplnění, nebo oficiálnímu požehnání, a vzhledem k tomu, že v případě Petra je slovo „bohdá“ uvedeno v závorkách, jež poměrně často užívá vypravěč, aby v textu vysvětlil nějaký detail či poukázal na závažnost situace²⁰⁷, domníváme se, že i dané slovo by mohlo být do přímé řeči postav vloženo jako komentář.

Jednoznačné interpretaci Mageloniny role brání také fakt, že přestože se **považuje** za manželku, touží (stejně jako Petr) dosáhnout svátosti manželské, jež je také podmínkou fyzického naplnění vztahu. Toto dvojí pojetí manželství je dalším z typických znaků milostných románů a znovu se v něm objevuje snaha skloubit to, co obě postavy cítí a jaké hodnoty vyznávají (vybrat si partnera a oddat se mu svobodně, bez vědomí a nátlaku rodičů), s nároky společnosti (veřejné prohlášení a oslavení sňatku, souhlas rodičů), tak aby byly obě strany spokojeny a vztah nemusel zůstat navždy tajný.²⁰⁸ Že dosažení svátosti funguje jako oficiálně uznávané potvrzení soukromého slibu, který si s Petrem dali, potvrzuje Magelona svými ústy, když se znovu shledává s Petrem:

*„Já jsem ta, kteréž jste vy připověděli, že ji chcete ve vsí uctivosti a počestnosti chovati až do potvrzení manželstva našeho.“*²⁰⁹

Z hlediska kanonického práva se pak tento rozpor jeví jako odraz vývoje názorů na tuto instituci, přesněji na potřebu uzavírat sňatek oficiálně, tj. za přítomnosti duchovního a svědků v kostele.²¹⁰

206 Tamtéž, str. 142.

207 „Však líbí-li se vám, za to prosím, že ode mne jakožto (bohdá) věrného manžela vašeho tento prsten přijíti a mne v své laskavé paměti míti ráčíte.“ (A to byl třetí prsten, kterýž mu byla dala paní máté jeho, když měl od ní pryč jeti, kterýž byl pěknější a dražší nežli první oba.) Tamtéž, str. 142.

„Potom když zase k paměti přišla, posadila se na zemi, počala velmi lítostivě a žalostivě (jako kdy člověk slyšel) naříkati.“ Tamtéž, str. 163.

208 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 131 – 132. Autorka rovněž podotýká, že za prodlevou mezi rozhodnutím uzavřít sňatek a mezi jeho oficiálním naplněním bývá většinou nesouhlas rodičů. V našem případě však stojí spíše za Petrovým rozhodnutím neprozradit svou totožnost, jehož se urputně drží.

209 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 185.

210 Manželství bylo ve středověku (v částečné návaznosti na římské právo) chápáno jako vzájemná smlouva mezi mužem a ženou, jedinou podmínkou platnosti byl svobodný souhlas obou zúčastněných stran. Přestože církev preferovala veřejný sňatek již od čtvrtého století (zamezilo se tím majetkovým problémům v důsledku nesouhlasu rodičů s výběrem partnera či problému průkaznosti sňatku), soukromé či tajné sňatky vysloveně zakázal teprve čtvrtý lateránský koncil v roce 1215. Protože však nebyly stanoveny žádné oficiální úkony, jež by bylo třeba vykonat pro platnost sňatku, zůstávaly nadále v platnosti i tajné sňatky. Závažnou kanonickou

Můžeme si také povšimnout, že přechod od lásky „milenecké“ k lásce pojímané jako manželské jí neubírá nic z její intenzity, nečiní z Petra vlastníka a z Magelony jeho majetek, láska zůstává (stejně jako například v románech Chrétiena de Troyes²¹¹) vřelá a vzájemná.

Konečně proto, že se Magelona považuje za Petrovu manželku, ale současně se domnívá, že odloučením je svazek mezi nimi (přínejmenším dočasně) zrušen, ocitá se v pozici vdovy.

6.3 Špitálnice

Po určitém čase stráveném v Říme v roli chudé poutnice Magelona putuje do Provence, protože se domnívá, že by se tam o Petrovi mohla spíše něco dovědět. Připluje do Aqua Mortis (dnes Aigues Mortes), kde se od jedné dobré ženy doví, že se Petr ještě nevrátil domů. Rozhodne se, že na něj bude čekat v jeho domovině, čímž se aktivní způsob hledání mění v pasivní. Tím, že se Magelona nepokouší hledat Petra všude ve světě, jak bylo jejím původním záměrem, ale vydává se přes moře přímo do Provence, se její rozhodnutí podobá Petrově situaci na počátku příběhu. Rytíři Petrovi radí, aby poznal svět, ale jeho kroky vedou přímo do Neapole za krásnou Magelonou.

Poněvadž se Magelona nemůže dát v ochranu ani Petra, ani svého otce, obrací se k Bohu (což posiluje vnímání Magelony jako vdovy):

Té pak noci rozmejšlela krásná Magelona v srdci svém, poněvadž ještě Petr domu nepřijel, že by se chtěla do těch krajin obrátiti, kdež by Pánu Bohu všemohoucímu sloužití a panenství svého tím lépe a neporušeně ostříhati a o svém nejmilejším Petrovi předzvěděti mohla [...].²¹²

Spíše než o projev náboženského citu, který vidí v Magelonině uvažování a následném jednání Stich²¹³, se domníváme, že jde o potřebu praktické ochrany, která může být naplněna

formu (veřejné ohlášky tři týdny před sňatkem, uzavření manželství ve farním kostele za přítomnosti faráře a dvou svědků) pro uzavírání manželství stanovil až tridentský koncil (1545 – 1563). Zavádění těchto požadavků bylo ovšem v praxi problematické, probíhalo v různých oblastech různou rychlostí (v pražské arcidiecézi byla tridentská forma vyhlášena roku 1605) a definitivně se prosadilo až roku 1907.

Kašný, J.: *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, str. 20 – 22.

Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 103 – 106.

211 Takovéto chápání lásky zároveň poukazuje na to, že manželství a dvorské pojetí lásky se nevyklučují. Svobodová, L.: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 27.

212 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 169.

213 *...náboženské city a představy se vtělují především v činnost charitativní, to jest v Magelonin špitál*. Stich, A.: Komentář, část II. In Kolár, J. (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 274.

právě prostřednictvím služby Bohu. Magelona chce zachovat své panenství, ale nikoli pro Krista, jako jeho nevěsta, ale pro Petra a zvolená role špitálnice jí umožňuje čekat na Petra bez rizika prozrazení, stejně jako jí role poutnice zajišťovala anonymitu a ochranu při cestě do Říma.

Od téže dobré ženy se Magelona doví, že nedaleko existuje ostrov, k němuž přijíždějí lidé z celého světa. Magelona zde nechá postavit kostel a špitál:

*Dala pak na tom místě neveliký kostelík na ty peníze, kteréž ještě měla, postaviti a při něm veliký špitál, v němž tři postele připravila, a v tom kostelíčku dala udělati oltář ku poctivosti svatému Petru a svému nejmilejšímu k libosti. I dala tomu kostelíku jméno sv. Petra z Magelon.*²¹⁴

Stejně jako jsme výše viděli, že pro Petra je Magelonino srdce čímsi jako nebeskou branou, kterou doufá otevřít svými stříbrnými klíči, také Magelona staví svého milého a jeho nebeského patrona na stejnou úroveň, což poukazuje na spřízněnost lásky lidské a božské, typickou pro milostné romány.²¹⁵

Magelona sama v tomto špitále slouží chudým lidem a činí to natolik oddaně, že je lidmi považována za svatou, což je další rys, jenž ji přibližuje hrdinkám milostných románů.²¹⁶

*Když pak ten kostelík a špitál ustaven byl, oddala se do něho a sloužila chudým lidem a vedla ostrý a příkrý život, takže lidé ostrovu téhož i jiných okolních měst drželi ji za svatou poutnici.*²¹⁷

Můžeme si povšimnout, že obdobně jako se nedovídáme příliš mnoho detailů o Magelonině kráse, ačkoli je nám stále připomínáno, že je Magelona krásná, zde se zase na malé ploše hned dvakrát oznamuje, že vede „příkrý“ život.²¹⁸ Přestože tato konstatace není nijak rozvedena či konkretizována, neboť vyprávění je soustředěno spíše na rozvoj děje, mohla by poukazovat na to, že další motivací Magelonina jednání je kromě potřeby ochrany také pokání.

Současně s tím, jak Magelona přijme roli špitálnice, se o ní také v textu začíná mluvit jako o špitálnici.

214 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 170.

215 Otis-Cour, L.: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Překlad K. Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 132.

216 Tamtéž, str. 133.

217 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 170.

218 *Špitálnice pak šla a sloužila chudým lidem a vedla příkrý život*. Tamtéž, str. 171.

Pověst o kostele i špitálnici se brzy dostane až k Petrovým rodičům, kteří také zatouží místo navštívit:

*... sám hrabě a hraběnka (Petrův otec a matka) s velikým náboženstvím tam přijeli [...]. Kteréžto když špitálnice uzřela, šla k nim vítajíc je jako ta, kteráž se k nim dobře chovati uměla, činíc jim počestnost a poroučejíc se jim oběma v ochranu. Od jejíhožto zakazování hrabě a hraběnka obveseleni byli a líbil se jim její způsob dobře.*²¹⁹

Vidíme zde opět obdobnou situaci jako v první části příběhu, když král chválí Petrovu zdatnost a dobré vychování. Stejně tak zde hrabě s hraběnkou obdivují Magelona, aniž by věděli, že jde o Petrovu vyvolenou. A stejně jako v onom případě byl Petr cizí rytíř neznámé totožnosti, zde se Magelona ocitá v roli špitálnice beze jména.

Dále se v textu věnuje pozornost Petrovi. Ten slouží u sultána a dosáhne u něj takové oblíbenosti, že jej sultán začne považovat za svého syna a dokonce ho chce ustanovit svým nástupcem. Různé zprávy však o něm k Mageloně putují mnohem dříve, než do Provence dorazí on sám. Prvním poselstvím je nalezení třech prstenů v útrokách ryby, již darují rybáři hraběti a hraběnce. Opět se zde setkáváme se symbolickými významy věcí a skutečností, s rybářstvím jako povoláním svatého Petra a rybou jako symbolem křesťanství i Krista spasitele:

*I vzala to hraběnka a rozvinula různu a našla v té tykytě ležící tři prsteny, kteréž byla dala svému nejmilejšímu synu Petrovi, když měl od ní pryč jeti.*²²⁰

Ačkoli je Magelona, stejně jako hraběnka, z tohoto poselství zarmoucena, snaží se sebe i hraběnkou nejprve racionální úvahou a poté také výzvou k doufání v Boha udržet v dobré víře, že je Petr naživu:

*„Milostivá paní, nemáte se rmoutiti, ani věcem nejistým tak pojednou věřiti. Jakož pak kolivěk že to ty prsteny jsou, jež jste vy byli vašemu nejmilejšímu synu Petrovi dali, to může dobře tak býti, neb je mohl ztratiti, aneb některé jiné osobě darovati, a ona je ztratila. [...] Protož obraťtež se ku Pánu bohu všemohoucímu a děkujte mu ze všeho, což vám zjeviti ráčil.“*²²¹

Protože Magelonina pozice je nyní pasivní, aktivita se přesouvá opět na Petra. Ten si jednoho dne vyprosí od sultána svolení, aby mohl navštívit rodiče. Sultán mu věnuje velký poklad, jenž Petr uloží do beden se solí. Do Provence cestuje lodí, ale při odpočinku na ostrově Sagona usne tak tvrdě, že se ho nikdo nemůže dovolat, kapitán ho tedy považuje za

219 Tamtéž, str. 170.

220 Tamtéž, str. 171.

221 Tamtéž, str. 173.

mrtvého a odpluje pryč. Sudy se solí však podle Petrova přání věnuje špitálu, a to právě Mageloninu špitálu. To je druhé poselství o Petrovi, a přestože Magelona nemůže rozpoznat osobu štědrého dárce, poznává nicméně jeho neštěstí jako něco, co je spojuje:

„Ach ubohý člověče, smiluj se Pán Bůh nad tvou duší. Již vidím dobře, že ne já sama s bídou, bolestí a zármutkem jsem obcházela.“²²²

Magelona nechá z těchto peněz kostel a špitál zvětšit a zvelebit. Hrabě a hraběnka se přijedou na kostel podívat a Magelona je znovu těší stran jejich syna. Při tom se opět objevuje téma Magelonina tajného odjezdu, jež bylo v textu naznačeno již dříve, vždy v souvislosti s utěšováním hraběnky²²³. Tímto dvojím náznakem je v textu zdůrazněna morální síla a velikost hlavní hrdinky a zároveň je vytvářeno žádoucí napětí, které vyvrcholí právě při třetím líčení Magelonina setkání s hraběnkou, v němž se teprve explicitně hovoří o důsledcích, které v konvenční společnosti její odjezd z domu vyvolal:

Tu je špitálnice oba, jakž nejlépe rozuměla, těšila, [...] ač jí samé osiřalé takového potěšení více potřeby bylo. Neb oni měli toliko žalost pro syna svého, což lidského jest, ale krásná Magelona ztratila své království a již více žádné nádeje k němu neměla, též byla upadla v nemilost rodičův svých.²²⁴

Po této scéně je ve vyprávění pozornost zaměřena znovu na Petra. Situace, v níž se nachází, je modelována stejně jako Magelonina situace ve druhé části příběhu, v níž usíná v bezpečí Petrovy náruče a probouzí se osamocená v pustém lese. Také Petr připlouvá na Sagonu v situaci nadějně (návrat domů, shledání s rodiči), jež se kvůli usnutí změnila na beznadějnou (osamocení na ostrově, zdánlivě bez možnosti pomoci). Stich považuje motiv Petrova usnutí za nutné užítí náhody, bez níž by se děj nemohl posouvat kupředu a jež je podle něj projevem konstrukční jednoduchosti textu.²²⁵ Ovšem vzhledem k tomu, že se zdaleka nejedná o jediný případ toho, že se jedna z hlavních postav ocitá v této části příběhu v situaci, jež je ekvivalentní jisté situaci z první či druhé části příběhu, kde ji však prožívá druhá hlavní postava (také Magelona se na počátku této části příběhu vydává na cestu ze své země do cizí země, kde chce najít svého milého, také ona přitom skrývá svou identitu a získá přízeň Petrových rodičů, kteří netuší, že má být Petrovou nevěstou, a po opětovném shledání,

222 Tamtéž, str. 178.

223 *Tu ji špitálnice, jak nejlépe uměla, těšila, ač ona takového potěšení více potřebovala nežli hraběnka.* Tamtéž, str. 170.

Tím a takovým způsobem těšila špitálnice hraběnku, jakž nejlépe mohla, ačkoli ona sama nicméně jako hraběnka bolest a žalost nad tím měla a více by byla potěšení potřebovala nežli hraběnka. Tamtéž, str. 173.

224 Tamtéž, str. 179.

225 Stich, A.: Komentář, část II. In Kolár, J. (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa.* Praha: NLN, 2000, str. 273.

jemuž se budeme věnovat níže, nechává Petra čekat, než mu prozradí svou totožnost) se domníváme, že může svědčit naopak o konstrukční propracovanosti.

Když se Petr probudí a zjistí, že je na ostrově sám, propadá žalu, pláče a nařiká, domnívá se, že jediným vysvobozením je pro něj smrt:

„Ó všemohoucí Bože, nebylo-li již na tom dosti, že jsem tak žalostně ztratil nejpěknější a nejkrásší Magelonu, mou nejmilejší a nejvěrnější manželku? Potom skrze neštěstí byl jsem poddán v službě jednomu pohanu, nepříteli víry křesťanské, jemuž jsem bezděčně dlouhý čas sloužiti musel. A nyní byl jsem té nádeje, chtíc otce a matku potěšiti, ano pak přišel jsem na tuto poušť, na níž žádného potěšení nenalézám, kdež mi více smrti nežli života potřebí. Avšak všemohoucí Bože, poněvadž to všecko na mne dopouštěti ráčíš, chci to mile trpěti a věřím, že skrze takovou nynější smrt mou ode všech bolestí polehčení míti budu.“²²⁶

Síla Petrovy reakce poukazuje na to, že v textu je kladen důraz na duševní utrpení hrdinů způsobené odloučením od milovaného partnera, popřípadě rodiny. Fyzické strádání či materiální problémy jsou naproti tomu zcela minimalizovány, čímž je síla utrpení duševního ještě vyzdvížena.

Na Sagoně najdou Petra opět rybáři, kteří jej dovezou do špitálu v Kapráně. Jednou, když se Petr poněkud uzdraví, se prochází po pobřeží, setká se s krajany a rozhodne se s nimi odjet do Aqua Mortis. Cestou pak vyslechne rozhovor námořníků o Magelonině špitále:

Mezitím událo se, že tovaryši korábu toho mluvili o kostele sv. Petra z Magelon a o tom špitále. Kterouž řeč když Petr uslyšel a zvláště že jmenují Magelonu, divil se tomu velmi a ptal se, kde by takový kostel byl.²²⁷

Na doporučení námořníků se Petr rozhodne, že zůstane ve špitále celý měsíc, aby se uzdravil a dověděl se něco o Mageloně, přičemž se ukáže, že dosažení druhého účelu podmiňuje naplnění účelu prvního. Vidíme tedy, že stejně jako na začátku příběhu přivedl Petra k Mageloně rozhovor rytířů, zde jej k ní dovádí rozhovor námořníků, čímž je v příběhu vytvářen rámeček dvojí cesty za vytouženou dívkou.

Když se Petr s Magelonou ve špitále setkají, navzájem se nepoznávají. Magelona v něm vidí prostě dalšího nemocného a příkladně se o něj postará. Přitom je nám poodhaleno, co je náplní její služby:

Té chvíle špitálnice (jakž obyčej měla) obcházela, chtíc na nemocné pohlédnouti, i uzřela ho, že by vnově přišel. I kázala mu vstáti, umyla mu nohy a ruce jeho, políbivši ho

226 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 180.

227 Tamtéž, str. 181.

(jakž byla navyklá) a přinesla mu jísti a pítí. Po chvíli povlíkla pěkné bílé šaty a kázala mu do nich lehnouti, řka: „Všecko, což žádáte, oznamte, má vám dáno býti, abyste tím spíše zdrávi byli.“ Takový způsob ke všem nemocným, kteří k ní přicházeli, zachovávala.²²⁸

Jestliže při prvním setkání s Petrem Mageloně srdce napovědělo, že tento rytíř se má stát jejím manželem, zde motiv intuice není uplaněn a naopak se zdůrazňuje, že Magelona jedná podle zvyku. Patrně je tomu tak proto, aby bylo ještě více zdůrazněno, jak obětavě a láskyplně si Magelona počíná. Jedná se ovšem o lásku křesťanskou, caritas, a proto také polibek, jenž Magelona Petrovi vtiskne, není polibek milostný, ale spíše milosrdný.

Když Petr vidí, jak dobře se o něj Magelona stará, považuje ji, stejně jako ostatní lidé, za svatou. Jednou si Petr vzpomene na Magelonu a ona uslyší jeho naříkání. Vybídne jej, aby se jí svěřil. Petr jí vypráví svůj příběh, aniž by prozradil své jméno:

„Byl jeden syn bohatý, ten slyšel rozprávěti o jedné pěkné panně v cizích zemích, pro kteroužto příčinu opustil otce i matku a jel tam, chtíc ji viděti. I dal mu Pán Bůh štěstí, že došel milosti a lásky její, však velmi tajně, že žádný tomu nesrozuměl. Potom zvolivše ji sobě k stavu manželskému, odvedl ji pryč od otce a matky její a opustil ji, když spala v jednom pustém lese, hledaje prstenův svých.“²²⁹

Petrovo vyprávění nabízí zcela jiný pohled na situace v prvních dvou částech příběhu, a to hned ve dvou případech. Zaprvé si můžeme povšimnout, že se zde problematizuje téma jeho hříchu. Jestliže ve druhé části příběhu se zdá, že Petřův hřích spočívá hlavně v tom, že poruší slib počestnosti a odhalí Magelonina ňadra, zde si Petr vyčítá spíše to, že Magelonu odvedl z rodného domu a nechal ji samotnou v lese²³⁰, fakt, že ji musel opustit proto, že kvůli chvilkovému vzplanutí touhy vidět její tělo ztratil prsteny, jež jí věnoval, je však zcela pomínut. Zatímco tedy ve druhé části příběhu spočívá hřích v porušení pravidel kurtoazní lásky, zde se jeví (vzhledem k tomu, že se Magelona i Petr považují za manžele) spíše jako porušení povinností manžela vůči manželce.

Druhý případ souvisí s prvním a týká se míry iniciativy obou postav. Zatímco v první části příběhu jsme viděli jako primární iniciátorku manželství Magelonu, zde na sebe tuto roli bere Petr a stejně tak na sebe bere odpovědnost za odchod z domu Mageloniných rodičů, přestože v první části příběhu bylo toto rozhodnutí líčeno přinejmenším jako společné. Toto

228 Tamtéž, str. 182.

229 Tamtéž, str. 183.

230 Ještě explicitněji Petr hovoří o svém jednání jako o hříchu o něco výše: „Ačkoli, všemohoucí Bože, těžce jsem prohřešil a zasloužil většího trápení, neb jsem byl příčina, že ona od otce a matky i království svého odešla a opustila. Také příčinou mou ji ukrutná zvěř sežrala (kteráž tak krásná a ušlechtilá byla), jestliže jsi ji vzlátní tvou milostí ostříhati neráčil.“ Tamtéž.

rozdílné podání stejných situací tedy zřejmě souvisí s postavou, z jejíhož úhlu pohledu je situace zobrazována.

Magelona podle vyprávění a poté také podle oblečení Petra pozná. Současně s tímto poznáním se také opět mění její označení v textu na „krásnou Magelonu“, přestože ještě kolísá s označením „špitálnice“, v jejíž roli Magelona musí ještě určitou dobu zůstat:

*Skrz tato slova krásná Magelona tomu dobře porozuměla, že on jest Petr, její ze všech nejmilejší manžel, kteréhož ona viděti žádala, a hned ho po šatech poznala a velikou radostí plakati počala.*²³¹

6.4 Znovu princeznou

Magelona tedy Petra poznává, sama se mu však poznat nedá, aby mohla připravit své triumfální odhalení. To probíhá v několika krocích.

Nejdříve Magelona zcela v duchu role špitálnice nabádá Petra, aby věřil, že Bůh ho zase přivede k jeho manželce, když mu až doposud pomohl ve všech těžkých situacích:

*„Také beze vsí pochybnosti že zase vaší nejmilejší manželku, kterouž jste [ztratili], věřte tomu konečně, jakž vás Pán Bůh všemohoucí takových velikých nebezpečnoství, kteréž jste (jako pravíte) až k smrti snášeli, vystříhati ráčil, tak vám zase z toho spomůžte a za to všecko protivenství a nebezpečství, kteréž na vás dopouštěl, vám radost a potěšení navrátí, jestliže v něj doufati budete.“*²³²

Domníváme se, že toto jednání dobře ilustruje, jak Magelonina vůle znovu nabývá na síle. Bůh již Petra k jeho manželce dovedl, je to však Magelona, která se ujímá ve vztahu role iniciátorky. Těší tedy Petra „pouze“ nadějí v boží pomoc, aby se mu mohla představit ve chvíli, kdy to ona uzná za vhodné.

Jako další krok si Magelona nechává ušít krásné královské šaty, jež odpovídají jejímu postavení, aby se mohla před Petrem objevit jako princezna, již poznal. Na tomto momentu je zajímavý prudký zlom, přechod z role špitálnice do role princezny a spolu s tím výměna pokorného odříkavého života špitálnice za světský život v luxusu:

... a tak šla špitálnice od něho do kostela a klekši před oltářem, počala velikou radostí, kterouž na svém srdci měla, plakati, děkujíc Pánu Bohu všemohoucímu, [...] že svého ze všech nejmilejšího manžela před skonáním života svého uzřela. A dokonavši modlitbu svou, šla a rozkázala sobě šaty po královsku dělati, nebo peněz dosti měla a byla tomu navyklá, jak

231 Tamtéž, str. 184.

232 Tamtéž.

*sobě k své libosti šaty strojiti dáti měla, jakž na důstojenství její náleželo.*²³³

Právě tento extrémně rychlý přechod od jednoho životního stylu k druhému nás utvrdil v názoru, že Magelonina proměna ve špitálnici není projevem duchovního přerodu, ale potřeby ochrany a útočiště až do doby, kdy jí je bude moci opět poskytnout Petr. Tím ovšem nechceme říci, že Magelonino jednání v předchozí části příběhu není upřímné.

Ještě jako špitálnice se vrací k Petrovi, oznamuje mu, že pro něj připravila lázeň, o níž se domnívá, že bude velmi prospěšná jeho zdraví:

*„Můj nejmilejší příteli, pod' se mnou, nebo jsem lázni připravila, abych vám nohy vaše zmyla, neb se domnívám, že to k vašemu zdraví bude, a mám tu nádeji ku Pánu Bohu všemohoucímu, stvořiteli svému, že vás milostivě uslyšeti a vám zdraví navrátiti ráčí.*²³⁴

V Magelonině sdělení se ukrývá jistá dvojsmyslnost, kterou může odhalit pouze recipient a jež opět souvisí s pojetím lásky jako nemoci a milovaného člověka jako léku na ni. Ačkoli v textu jsou léčivé účinky připisovány lázni, jako čtenáři tušíme, že pravým lékem bude pro Petra spíše „lázeňská“.

Zatímco nechá Petra čekat, obleče si na sebe Magelona krásné šaty. Ještě stále se však nechce prozradit a ponechá si na hlavě roucho, takže není vidět její obličej a vlasy. Stejně jako ona poznala Petra nejprve podle obsahu jeho řeči a teprve poté podle jeho vzhledu, i ona nejprve mluví o tom, co vykonala, aniž by prozradila své jméno, a teprve na konci si sundá závoje a předvede se Petrovi v plné kráse. Tato část Magelonina projevu je rétoricky velmi propracovaná. Začíná oslovením Petra a výzvou k veselosti. Následují dvě oznamovací věty, v nichž je potvrzováno utrpení obou postav. Poté přicházejí věty s funkcí identifikační. První se týká Magelony, je tedy uvozena osobním zájmenem „já“, druhá směřuje k Petrovi a začíná zájmenem „vy“. Dále navazují tři věty s „já“ identifikující Magelona. Teprve poté Magelona vyzve Petra, aby se sám rozhodl, zda před ním stojí dívka, již touží vidět:

*„Ctný a urozený rytíři Petře a můj ze všech nejmilejší pane, buďtež veselej! Ted' již vidíte před sebou státi vaší ze všech nejvěrnější manželku, pro kterouž jste tak mnoho zármutkův a bolesti (až k smrti) trpěli. Já jsem také nicméně trpěla pro vás. Já jsem ta, kterouž jste samotnou, když jsem spala, v tom pustém lese opustili. A vy jste ten, kterýž jste mne z domu otce mého, krále z Neapolis, odvedli. [...] A protož, můj ze všech nejmilejší pane a manželí, hleďtež na mne, jsem-li já, kterouž tak srdečně viděti žádáte.“ A v tom svrhla roucho své na zem i rozvinuly se ty její pěkné vlasy jako zlato.*²³⁵

233 Tamtéž, str. 184 - 185.

234 Tamtéž, str. 185.

235 Tamtéž, str. 158 – 159.

Tato scéna, v níž se Magelona dává Petrovi poznat, je tedy, jak jsme viděli, detailně komponována a svou rafinovaností, rétorickou propracovaností v poslední části a výrazným gestem na konci, které zvyšuje její působivost, připomíná scénu divadelní.²³⁶

Můžeme si také povšimnout, že zde opět máme situaci obdobnou jako v první části příběhu, ale s obráceným poměrem rolí. V první části příběhu zná Petr Mageloninu totožnost, on sám ale prozrazuje Mageloně tu svoji až po dvojím setkání s chůvou a jako příslib vždy pošle Mageloně prsten. Zde Magelona poznává Petra, aniž by to na sobě dala jakkoli znát, jejími přísliby jsou víra v opětovné shledání Petra s manželkou a v jeho uzdravení.

Dále se domníváme, že obě scény vedoucí nakonec ke vzájemnému poznání postav opět navazují na tradici antické tragédie, v níž je jedním z prostředků výstavby děje anagnórise. V Aristotelově *Poetice* je anagnórise definována jako „přeměna neznalosti v poznání, a tím buď v přátelství, nebo nepřátelství lidí, kteří jsou určeni ke štěstí, nebo k neštěstí“²³⁷. Nejlepší anagnórise je dle Aristotela taková, jež nutně nebo podle pravděpodobnosti vyplývá z událostí samých, po jejichž uplynutí dojde k ohromujícímu odhalení, a která je zároveň ještě spojená s peripetií (obrat probíhající události v její opak). Poznání osob může být při anagnórisi vzájemné nebo nejprve jedna osoba pozná druhou a tato druhá osoba poté zpětně první díky další anagnórisi.²³⁸ V případě Magelonina poznání Petra je dodržení aristotelských zásad téměř dokonalé. Petr nařiká nad svým neštěstím, Magelona jej jako milosrdná špitálnice vyzve, aby se jí svěřil, Petr tak učiní a Magelona jej podle jeho slov pozná. Dokonce se zdá příznačné, že poznání podle oblečení je až sekundární, neboť v tomto případě se jedná o anagnórisi podle znamení, jež je hodnocena jako nejméně umělá.²³⁹ Petrovo poznání Magelony je sice vylíčeno spíše jako důsledek uskutečnění Magelonina záměru než jako přirozeného toku událostí. Obě anagnórise však spolu znamenají obrat od trvalého smutku nad ztrátou partnera k radosti z jeho opětovného nalezení, což dle našeho názoru lze považovat za peripetii, přestože ne tak dramatickou, jako příklady uváděné v *Poetice* (hrdina

236 Obdobný scénář (možná ještě působivější) je použit také o něco dále při zobrazení shledání Petra s rodiči. Magelona se jako špitálnice vydá za Petrovými rodiči. Řekne jim, že měla sen, v němž se jí zjevil Kristus a vedl Petra za ruku. Poprosí Petrovy rodiče, aby v neděli přijeli do kostela. Po mši je vezme za ruku a zeptá se jich, zda by poznali svého syna, kdyby ho znovu uviděli. Když jí odpovědí, že ne, otevře dveře od komory, před níž stojí. V nich vidí rodiče Petra, jenž před nimi pokleká. Mezitím, co se s ním rodiče vítají, se Magelona oblékne do královského a tak se znovu objeví před rodiči a Petrem. Tímto náhlým zjevením a svou krásou je značně udiví. Petr vysvětluje, že Magelona je dívka, pro kterou odjel z domu. Všichni se radují. Plný text scény viz in Kolár, J. (ed.): *Magelona*. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 187 – 189.

237 Aristotelés: *Poetika*. Překlad M. Mráz. Praha: OIKOYMENH, 2008, str. 71.

238 Tamtéž, str. 69, 71 a 85.

239 Tamtéž, str. 81.

je veden na smrt, ale nakonec je usmrcen pravý viník, jenž měl hrdinu zabít).²⁴⁰

Vzájemné poznání je samozřejmě doprovázeno radostí a dojetím. Protože však Petr slíbil, že ve špitále zůstane celý měsíc, a tato lhůta ještě neuplynula, nemohou se setkat s Petrovými rodiči hned a učinit svůj svazek oficiálním. Magelona proto odchází spát jinam než Petr:

*Té noci pak kázala krásná Magelona Petrovi v té komoře spáti a sama šla do jiné komory.*²⁴¹

Tento Magelonin krok můžeme chápat pouze jako výraz její počestnosti, domníváme se však, že by bylo možné jej interpretovat také jako projev její obezřetnosti. Jestliže ve druhé části příběhu se domnívá, že odloučení od Petra bylo způsobeno jejím usnutím, mohli bychom snad spaní v jiné místnosti považovat za způsob, jak předejít případnému dalšímu provinění a trestu. Na to, že se jedná o ochranné opatření, by mohla ukazovat také razance užitého slovesa „kázat“.

Když se Petr znovu setká s rodiči a představí jim Magelona, koná se veliká slavnost. Nyní je to Petrův otec, kdo požaduje, aby se Petr s Magelonou oženil:

*... i řekl hrabě synu svému Petrovi takto: „Chci to mítí (poněvadž tato panna pro tebe tak mnoho trpěla), abys ji sobě za manželku pojal.“*²⁴²

Petr s jeho příkazem rád souhlasí. V jeho odpovědi je kromě faktu, že se jedná o sňatek církevní, zdůrazněna také skutečnost, že se jedná o sňatek veřejný, kontrastující se vzájemným zaslíbením v Magelonině komnatě. Manželství je oficiálně a definitivně stvrzeno čtvrtým prstenem od Petrovy matky:

*„Nejmilejší pane otče, když jsem ji z domu otce jejího odvedl, byl jsem oumyslu ji za manželku vzítí; však z poručení vašeho a paní matere mé chci to rád učiniti a nyní se s ní podlé dobrého pořádku církve svaté zjevně oddati.“ A tu je hned biskup oddal. Hraběnka pak dala Petrovi drahý prsten, aby jej panně své na znamení věčné lásky daroval.*²⁴³

Magelona dojde mezi lidem Provence velké obliby. Tentokrát však při tom není zdůrazněna její krása, ale její ctnost (přestože opět v podobě konstatace, jež není nijak rozvedena), což odpovídá skutečnosti, že ji poznali nejprve jako milosrdnou špitálnici:

Ale krásná Magelona líbila se každému, pravíc o ní mezi sebou, že při žádném člověku

240 Tamtéž, str. 69.

241 Kolár, J. (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 187.

242 Tamtéž, str. 190.

243 Tamtéž.

*nemůže více ctnosti nalezeno býti jako při ní.*²⁴⁴

Když po svatbě dojde k naplnění svazku, uzavírá se proces postupného sblížení, jenž započal Mageloniným pohledem na Petra při turnaji, pokračoval rozhovorem, v němž se Petr zavázal Mageloně sloužit, Mageloniným polibkem a objetím při vzájemném slibu lásky, a jenž byl poté přerušen několikaletým odloučením.

Ačkoli závěr příběhu je podán velmi stručně a vypravěč nám nesděljuje, jak na svatbu své dcery reagoval král Magelon, z informace, že syn Petra a Magelony, pojmenovaný rovněž Petr, se později stal hrabětem v Provence a králem v Neapolis, můžeme vyčíst, že i na této straně byly vztahy urovnány. Příběh tedy končí všestrannou spokojeností, spojením vůle srdce a rozumnosti konvence.

244 Tamtéž.

Závěr

V této práci jsme se zabývali hlavní hrdinkou díla *Velmi utěšená a kratochvilná historie o krásné panně Mageloně, dceři krále z Neapolis, a o jednom rytíři jménem Petrovi, znamenitého hraběte z Provincí synu*, vydaného v roce 1780 v Olomouci.

V úvodních kapitolách jsme se věnovali zařazení rozebíraného textu do širších literárních souvislostí. Protože látka, z níž vychází zkoumaný text, je nadnárodní a velmi stará, popsali jsme v první kapitole její první možná románová zpracování a šíření z jihofrancouzského prostředí přes německé území až do Čech. To nám pomohlo objasnit, odkud pochází výrazný dvorský element v knížce lidového čtení z konce osmnáctého století, i volbu výchozího textu.

Dvorská literatura se u nás pěstovala zhruba od třicátých let třináctého století do patnáctého století, kdy už se však příliš nevyvíjela, a pronikla k nám hlavně z německé, popřípadě rakouské oblastí, takže díla z tohoto prostředí patrně také představovala hlavní inspirační zdroj české dvorské tvorby. V případě českojazyčné dvorské lyriky sice nelze vyloučit ani přímý vliv románských zemí, v žánru dvorského rytířského eposu se však setkáváme pouze s adaptacemi děl v němčině. Spolu s přihlédnutím k faktu, že německý překlad *Magelony* byl pořízen teprve ve dvacátých letech šestnáctého století, nám tato kapitola umožnila vysvětlit, proč se v českém prostředí setkáváme s *Magelonou* až v období, kdy již dvorská literatura nebyla aktuální.

V kapitole o knížkách lidového čtení, mezi jejichž repertoár se zařadilo již první české zpracování *Magelony*, jsme si zase mohli povšimnout některých znaků, jež napomohly tomu, že si *Magelona* tak dlouho udržela čtenářskou přízeň (zařazení mezi „historie“ a „kroniky“, jež se staly hlavní složkou knížek lidového čtení, přijatelnost příběhu pro osvícenskou ideologii, ale zároveň absence násilného výchovného prvku).

Nakonec jsme se věnovali otázce funkce dvorského elementu v tomto textu. Došli jsme k názoru, že kvůli zařazení textu mezi repertoár knížek lidového čtení se sice dvorský element nijak nerozvíjel, na druhé straně však nebyl ani příliš potlačován, a že tedy stále tvoří zázemí textu, bez jehož znalosti není postava hlavní hrdinky dobře srozumitelná.

Při samotném rozboru textu, zaměřeném na pojetí a zobrazení hlavní hrdinky jsme si vytkli dvě hlavní otázky:

- 1) jak estetická koncepce příběhu ovlivňuje zobrazování a chápání hrdinky;
- 2) Jak se postava hrdinky v rámci této koncepce proměňuje.

Ukázali jsme, že organizačním principem celého příběhu je dvorská koncepce

literatury a především její chápání lásky. Tato skutečnost se samozřejmě odráží v pojetí hrdinky, jejího jednání, způsobu interakce s ostatními postavami i líčení jejího vnitřního světa (mimořádná krása, nejprve nadřazená role ve vztahu k milovanému muži, prožívání lásky jako choroby, boj s netrpělivostí a touhou, nutnost odměnit muže za dobrou službou, zavázání zkouškou cti, zachování věrnosti během odloučení). Jako specifické znaky tzv. milostného románu, jehož charakteristiku jsme převzali od L. Otis-Cour a jež jsme vymezili jako podtyp dvorského románu, se nám jeví: podobnost hrdinů (Magelona i Petr mají zlaté vlasy), nejen milostný, ale i přátelský charakter vztahu mezi hrdiny (Magelona mluví k Petrovi jako příteli, či dokonce bratrovi), považování hrdinky za svatou (díky Magelonině obětavé práci ve špitále), spřízněnost lidské a božské lásky (Magelona nechává postavit kostel k „libosti“ sv. Petra i svého milého) a touha prosadit ve vztahu vlastní vůli, ale zároveň získat oficiální požehnání (tajné zaslíbení hrdinů v Magelonině komnatě, ale zároveň pocit nutnosti dosáhnout svátosti manželské). Vedle dominantní dvorské koncepce se podle našeho názoru v několika případech objevuje návaznost na zásady antické poetiky. Máme na mysli jednak užití vnitřního monologu v situaci, kdy se hrdinka ocitá opuštěná v lese, jenž vykazuje shodné rysy s typizovanou situací, v níž bývá tohoto prostředku užíváno v antických dílech (aktérkou promluvy je v obou případech zamilovaná žena v okamžiku krize, jež se nemá komu svěřit), jednak situaci na konci příběhu, v níž Magelona poznává Petra a sama se mu později dává poznat, v níž spatřujeme ohlas Aristotelova pojetí anagnórise a peripetie.

Co se týče proměny hlavní hrdinky, jejího vývoje v rámci příběhu, vyplynulo z našeho rozboru, že zásadní roli hraje několik dvojic faktorů (hrdinka je v dané části příběhu líčena jako aktivní, nebo pasivní; milostný vztah hrdinů je chápán jako důsledek jejich vůle, nebo jako důsledek vůle Boha; vyprávění se zaměřuje na zachycení hrdinčina jednání, nebo nitra). Spolu s tím, jak se na základě těchto faktorů proměňuje v jednotlivých částech příběhu pojetí hrdinky, mění se také pojetí jejího mužského protějšku. Rovněž jsme si mohli povšimnout, že v každé ze čtyřech částí příběhu je zdůrazňována jiná hrdinčina vlastnost.

První část příběhu je vybudována okolo motivu vzájemného zamilování se obou hrdinů a postupného vznikání milostného svazku podle pravidel dvorské lásky, jež vyvrcholí slibem partnerského svazku. Na postavě Magelony je zdůrazňován rys vnější krásy (Magelonina krása nejprve podněcuje Petrův odjezd z domova, poté způsobí, že se do dívky Petr zamiluje). Rozvoj vztahu je líčen jako důsledek vůle obou hrdinů. Role hlavní hrdinky ve vztahu je velmi iniciativní, avšak vysoké společenské postavení, jež je pro ni v této části příběhu líčeno jako velmi závazné, ji činí pasivní, závislou na aktivitě ostatních postav. Velký

prostor je věnován líčení Magelonina nitra, zatímco popis Petrova prožívání citového vzplanutí je upozaděn.

Druhá část příběhu je rozsahem nedlouhá, avšak obsahově závažná (Petr poruší slib počestnosti, v důsledku čehož dojde k odloučení hrdinů). Pokud jde o zobrazení hrdinky, jedná se o část přechodovou. Dost prostoru je stále věnováno líčení jejího duševního rozpoložení (vnitřní monolog v lese, modlitba v chrámu sv. Petra v Římě), vedle toho je větší pozornost směřována také k Petrově emocionalitě. Více zájmu je však ve vyprávění věnováno také Mageloninu jednání. To souvisí jednak s faktem, že Magelonina pasivní pozice se mění v aktivní (chce hledat Petra po celém světě), jednak s tím, že díky zobrazení Magelonina jednání může být v textu poukázáno na její mimořádnou duchapřítomnost a samostatnost (schopnost postarat se o sebe v lese přesto, že dosavadní život ji na nic podobného nepřipravil). Zdůraznění těchto vlastností můžeme považovat za přechod od vyzdvihování k vnější krásy k oceňování vnitřní krásy, obdobně chápeme výjev, v němž si Magelona obléká poutnické šaty a zamazává tvář hlínou. Konečně zatímco v první části příběhu bylo dění ve vztahu líčeno jako důsledek vůle obou postav, zde jej Magelona při modlitbě v chrámu připisuje boží vůli.

Jak jsme naznačili, ve třetí části je akcentována vnitřní krása hrdinky (věrnost Petrovi, utěšování jeho rodičů, obětavá služba nemocným). Pozornost je zaměřena spíše na Magelonino jednání, na druhé straně však můžeme hned v několika momentech nahlédnout do Petrova nitra (stěžování si Bohu na Sagoně, vyprávění příběhu špitálnici – Mageloně). Tato proměna souvisí s celkovým charakterem třetí části příběhu, v níž jsou oba hrdinové konfrontováni s obdobnými situacemi, které vždy ten druhý z nich prožil v první či druhé části příběhu (Petr se ocitá v cizí zemi v roli anonymního rytíře v první části příběhu, Magelona je špitálnicí beze jména v neznámé zemi ve třetí části příběhu; Magelona usne v lese a probudí se opuštěna ve druhé části příběhu, Petr usne na Sagoně a loď odjede bez něj ve třetí části příběhu). Rovněž opět dochází k výměně role aktivní (Petr se vydává na cestu přes moře) a pasivní (Magelona na něj čeká v Provence). Co se týče chápání vztahu, z Magelonina hlediska zůstává jeho další pokračování v rukou Boha (Magelona se modlí, aby zachoval Petra při životě a umožnil jim opětovně se setkat), u Petra se objevuje aktivnější postoj, především ohledně dosavadního vývoje vztahu (kvůli němu odešla Magelona od rodičů a zůstala opuštěná v lese).

Poslední část příběhu je věnována vylíčení vzájemného shledání nejprve Petra a Magelony, poté obou hrdinů s Petrovými rodiči. Dále už příběh spěje ke šťastnému konci,

vyprávění je velmi zhuštěné, pro zobrazení vnitřního světa postav tedy není prostor. Rozhodujícím hybatelem ve vztahu se opět stává Magelonina vůle a Magelona celkově přebírá aktivní roli (nařizuje spát Petrovi v jiné místnosti než ona, organizuje Petrovo shledání s rodiči). V zobrazení hrdinky dochází k propojení vnější krásy (výjev Magelony v nádherných šatech a se zlatými vlasy až na zem) i vnitřní krásy (lidé v Provence si cení především její ctnosti), čímž je naplněn ideál hrdinky dvorské literatury.

Shrnuli jsme poznatky, k nimž jsme došli v této práci, to však neznamená, že jsme text *Magelony* vyčerpali. Vedle tématu postavy, jemuž jsme se věnovali, se nabízí zkoumat další složky narativu, především prostor, jenž hraje v příběhu důležitou roli, mohli jsme se mu věnovat však pouze okrajově. Komparativní přístup by pak vedle srovnání pojetí hrdinky v českém textu, jeho německé (případně též francouzské) předloze umožnil věnovat se také míře dramatizace v těchto textech, jak jsme naznačili v úvodních kapitolách, či důkladněji prozkoumat otázku antického odkazu v *Mageloně*, například vztah textu k helenistickému dobrodružnému románu.

Seznam použité literatury

literatura primární:

Kolár, Jaroslav (ed.): Magelona. In týž (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 151 – 191.

literatura sekundární:

Aristotelés: *Poetika*. Přeložil Milan Mráz. Praha: OIKOYMENH, 2008, str. 69 - 85.

Bok, Václav: Podmínky rozvoje německé literatury na dvoře Přemyslovců ve 13. století. In Bok, Václav; Pokorný, Jiří (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*. Praha: Aula, 1998, str. 9 – 18.

Bok, Václav: Středohornoněmecká epika na dvoře posledních Přemyslovců. In Bok, Václav; Pokorný, Jiří (edd.): *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*. Praha: Aula, 1998, str. 71 – 85.

Colliot, Régine: Remarques préliminaires à la présente édition. In táž (ed.): *L'Ystoire du vaillant chevalier Pierre, filz du conte de Provence, et de la belle Maguelonne, fille du roy de Naples*. Aix-en-Provence: Université de Provence, Édition CUER MA, 1977, str. VIII – X.

Flori, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Přeložila Dominika Kovářová. Praha: Vyšehrad 2008, str. 197 – 222.

Hon, Jan: *Jetřich Berínský: „Dramatizace“ středohornoněmeckého Laurina*. In Hanzová, Barbora (ed.): *Pokoušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR, v. v. i., a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, str. 31 - 52.

Hrabák, Josef: Neumannova povídka o Krásné Mageloně a její předloha. In *Slovo a slovesnost* 17, 1956, č. 4, str. 209 – 214.

Janáčková, Jaroslava; Kusáková, Lenka: Zábavné čtení na křižovatkách a Kramerius mladší. In Hausenblas, Ondřej; Janáčková, Jaroslava; Kusáková, Lenka (edd.): *Václav Rodomil Kramerius. Knižky lidového čtení*. Praha: Odeon, 1988, str. 7 – 48.

Kašný, Jiří: *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, str. 20 – 22.

Kolár, Jaroslav: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: ČSAV, 1960, str. 3 - 44.

Kolár, Jaroslav; Stich, Alexandr: Komentář. In Kolár, Jaroslav (ed.): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína. Magelona. Jenovefa*. Praha: NLN, 2000, str. 255 – 305.

Kosta-Théfaine, Jean-François: Introduction. In týž (ed.): *L'Ystoire du vaillant chevalier Pierre de Provence et de la belle Maguelonne. Ms de Cobourg*. Clermont-Ferand: Éditions Paleo, 2010, str. 5.

Le Goff, Jacques: *Středověká imaginace*. Přeložila Irena Murasová. Praha: Argo, 1998, str. 61 – 73 a 158.

Lehár, Jan: Kurtoazní lyrika. In týž: *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1990, str. 81 – 100.

Lehár, Jan: *Nejstarší česká epika*. Praha: Vyšehrad, 1983, 232 stran.

Lehár, Jan a kol.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 2008, str. 41 - 43.

Lurker, Manfred: *Slovník symbolů*. Přeložili Alena Bakešová a kol. Praha: Euromedia Group k. s., 2005, str. 305.

Otis-Cour, Leah: *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Přeložila Kateřina Novotná. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 103 – 106 a 128 - 134.

Pelán, Jiří: Dvojitá podoba kurtoazní lásky. In týž: *Kapitoly z francouzské, italské a české literatury*. Praha: Karolinum, 2007, str. 323 – 331.

Petrů, Eduard: Rytířský epos a jeho proměny. In Petrů, Eduard; Marečková, Dagmar;

- Sobotka, Jan (edd.): *Rytířské srdce majíce*. Praha: Odeon, 1989, str. 7 – 22.
- Régnier-Bohler, Danielle: Dvorská láska, in Le Goff, Jacques; Schmitt, Jean-Claude (edd.): *Encyklopedie středověku*. Přeložili Lada Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad, 2002, str. 128 - 135.
- Rihet-Boismery, Jean-Baptiste: *La Belle Maguellone et Pierre de Provence. Premiere Partie: Origines et influences du roman*. Le Trembley: Arnaud Éditions, 1994, str. 4 – 5.
- Roudaut, François: Introduction. In týž (ed.): *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*, Paříž: Éditions classiques Garnier, 2009, str. 17 – 18.
- Roudaut, François: Bibliographie. In týž (ed.) *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*. Paříž: Éditions classiques Garnier, 2009, str. 254.
- Royt, Jan: Zlato, in týž: *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998, str. 75 – 78.
- Rulíšek, Hynek: Srdce. In týž: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005, paginace neuvedena.
- Saint-Jean, Robert: *Maguellone. Ancienne cathédrale Saint-Pierre*. 2. vydání. Palavas-lès-Flots: Association „Les Compagnons de Maguelone“, 2007, str. 6.
- Scholes, Robert; Kellogg, Robert: Postava ve vyprávění. In tíž: *Povaha vyprávění*. Přeložil Marek Sečkař. Brno: Host, 2002, str. 158 – 202.
- Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred: Úvodem. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 9 – 27.
- Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred: Komentář k písním. In tíž (edd.): *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 112 – 115 a 121 – 128.

Storchová, Lucie: Gender a „přirozený řád“ v českojazyčných diskurzech vdovství, panenství a světectví raného novověku. In Ratajová, Jana; Storchová, Lucie (edd.): *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2008, str. 508 – 541.

Storchová, Lucie: „Rozdělití samečka od samičky... zpříčiny pohlaví“. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století. In Ratajová, Jana; Storchová, Lucie (edd.): *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*. Praha: Scriptorium, 2010, str. 455 - 462.

Svobodová, Lenka: *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 10 – 32.

Václavek, Bedřich: Poznámky. In týž: *Historie utěšené a kratochvilné*. 2. vydání. Praha: Svoboda, 1950, str. 361.

Vodička, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské: příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Fotoreprint 1. vydání. Jinočany: H & H, 1994, str. 157 – 170 a 326 - 334.

Voit, Petr: Knížky lidového čtení. In týž: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, str. 467 – 470.

elektronické zdroje:

Pumprla, Václav: K vývoji olomouckého knihtisku do r. 1800. In *Knihovní obzor. Čtvrtletník Vědecké knihovny v Olomouci* (dnes *Krok*) [online]. Ročník, číslo ani paginace neuvedeny. Poslední aktualizace 9. 1. 2008 [cit. 23. 6. 2014]. Dostupné z <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/k-vyvoji-olomouckeho-knihtisku-do-roku-1800/>.